

УНИВЕРЗИТЕТ У БЕОГРАДУ
СТУДИЈЕ ПРИ УНИВЕРЗИТЕТУ
МАСТЕР АКАДЕМСКЕ СТУДИЈЕ ТЕРОРИЗАМ, ОРГАНИЗОВАНИ
КРИМИНАЛ И БЕЗБЕДНОСТ

МАСТЕР РАД

ФУНДАМЕНТАЛИЗАМ И ЕКСТРЕМИЗАМ КАО
ИНДИКАТОР ТЕРОРИСТИЧКОГ ДЕЛОВАЊА

Ментор:
проф. др Зоран Крстић

Студент:
Жарко Савић 148/2016

БЕОГРАД, 2019.

УВОД.....	3
1. ТЕОРИЈСКО-МЕТОДОЛОШКИ ОКВИР ИСКТРАЖИВАЊА.....	5
1.1. Предмет истраживања.....	5
1.2. Научни циљ истраживања.....	5
1.3. Друштвени циљ истраживања.....	6
1.4. Методе истраживања.....	6
2. ТЕРОРИЗАМ ПОЈАМ И ДЕФИНИСАЊЕ	6
2.1. Дефинисање тероризма	8
2.2. Тероризам као дестабилизатор светског поретка.....	10
2.3. Тероризам и угрожавајући карактер његовог акта.....	13
2.4. Узроци и мотиви савременог тероризма	16
2.5. Терористичке организације	19
3. ИСЛАМСКИ ФУНДАМЕНТАЛИЗАМ И ЕКСТРЕМИЗАМ.....	25
3.1.Обележја исламског фундаментализма	25
3.2.Исламска идеологија и екстремизам.....	27
3.3. Фундаменталистичка струја Ислама.....	29
4. ВАХАБИЗАМ КАО ИСЛАМСКИ ВЕРСКИ ПОКРЕТ	32
4.1. Историјски настанак и развој вахабизма.....	38
4.2. Место и значај вахабизма у савременом исламском свету.....	41
4.3. Деловање вахабија на просторима Балкана	44
5. ИСЛАМСКИ ФУНДАМЕНТАЛИЗАМ У РАШКО-ПОЛИМСКОЈ ОБЛАСТИ	48
5.1. Ширење вахабијског утицаја у Рашко-полимској области	50
5.2.Однос Исламске верске заједнице Санџака према деловању вахабија	53
5.3. Откривање терористичке групе вахабија у Рашкој области.....	57
5.4. Антитерористичке мере против екстремног тероризма.....	60
5.5. Јачање глобалне претње од исламског тероризма.....	65
6. ЗАКЉУЧАК.....	68
ЛИТЕРАТУРА:.....	70

УВОД

Услед интензивних миграција, револуције у комуникацијама, нових технологија, већа порозност граница, велики јаз између различитих култура чини да безбедносне претње нису само прости збир чинилаца. Данас безбедоносне претње по снази и последицама превазилазе опасности које су доскора биле познате и најбољи пример за то је тероризам.¹ “Оно што данас називамо тероризмом заправо постоји тек од 19. века”.² Име и циљ тероризма су остали исти, док су деструктивност, домети, бруталности и број жртава вишеструко повећани. У данашње време тероризам се повезује са транснационалном појавом, а то посебно у случају када је у питању исламски тероризам, што је доказано и у пракси. Реч је о тероризму који захтева трансформацију снага, служби и система безбедности и њихово прилагођавање новим безбедоносним претњама. Савременици смо историјског понављања да се на терориторији Републике Србије која негирају данашњи, уврежени став да сукоби и тероризам не трају вечно. Ове сукобе карактерише дубока психолошка подељеност која укључује културе и цивилизацијске процесе, који се рефлектују у базичним психолошким процесима. У центру ових догађаја, историјских понављања и предвиђања у будућности налази се екстремизам, који се позива на историју, религију и идеологију. Екстремизам одбацује модерно у име повратка светој прошлости често промовишући се уз коришћење снаге оружја, сејање страха и терора.³ Наметањем сопствених уверења неректо се покушава остварити суровошћу, као и уништавањем свега што се сматра не приметним екстремистичким уверењима. Појам фундаментализма најбоље осликава чињеницу да проблем којим се бави је начин тражења праве суштине Мухамедове поруке, где су укључују припадници малих и радикалних друштвених група које траже већу исламизацију.⁴ При постојању исламског фундаментализма, у коме су одређена начела и сматрају се суштинском истином, која је поред свега тога и неприкосновена и непромењена, показује озбиљност и ватреност која проистиче из доктринарне чврстине.

¹ Петровић Иван., Утицај исламског екстремизма на Ал Каиду, Службени гласник, Београд, 2016, стр. 9.

² Симеуновић, Д.: Тероризам, Правни факултет Универзитета у Београду, Београд, 2009., оп. цит., стр. 97.

³ Петровић Иван., Утицај исламског екстремизма на Ал Каиду, Службени гласник, Београд, 2016, стр. 9.

⁴ Сишић. Х., “Исламски фундаментализам и међународни раднички покрет”, Сопхос-Истраживачки часопис за младе, бр.4, Београд, 1983, стр. 63-103.

Фундаменталистичка религија има основне идеологије које имају предности над осталим идеологијама и тада систем идеја, веровања и вредности, покушава да наметне друштвену свест притиском. Како би ти успеси били потпунији рађају се екстремисти који у оваквој врсти фундаментализма шире јачи и моћнији екстремизам од осталих директнијих и разумљивији већини слабије образованих. Екстремизам заузима најоштрије ставове по многим питањима и представља крајњи на лествици уопште могућих гледишта, и у крајњој мери је искључив, јер управо својом искључивошћу одбија свако друго мишљење и схватање. Планетарна претња је у политичким говорима, као и студијама експерата добила назив „исламски тероризам“. Пишући и говорећи о тероризму, као и начину и методама које су у целом свету схваћене као „исламски тероризам“ сваки муслиман мора себи поставити питање на којој тачки разумевања и представљања вера постаје чисто насиље и злочин, те зашто таква тачка уопште и постоји. Убијати и клати а очекивати од Алаха награду за то, представљати то као највећи допринос борби за властиту веру, опасати се бомбама и убијати цивиле што је циљ самоубиства (најмрскији чин Алаху је узимање властитог живота дарованог од Бога), и опет уверавати свет како је за такав чин награда ценет (рај), говорити о фанатизму који је највећи непријатељ исламу, али који своју снагу и наду црпе из тако схваћене вере, понекад добијајући и глобалну солидарност муслимана само због осећаја заједничке припадности. Феномен вахабизма представља основу за разумевање многих догађаја и појава у исламском свету.⁵ Посматран као безбедоносна појава вахабизам и његове импликације у савременом друштву доприносе преиспитивању и до данас актуелног традиционалног промишљања безбедности, заступљеног у теоријама реалиста који у први план као референтни објект безбедности стављају државу, док она са друге стране као субјект путем војне моћи покушава да постигне очува и унапреди жељени ниво безбедности. Идеолошки фундиран екстремизам спада у ред оних феномена који не само у Републици Србији, већ и шире још увек нису довољно истражени. Са све већом ескалацијом насиља разних екстремистичких група у савременом друштву јавља се потреба за детаљним проучавањем фундаментализма, а посебно екстремизма који је идеолошки мотивисан.

⁵ Трифуновић, Д., Стојаковић, Г., Врачар, М., Тероризам и вахабизам, Филип Вишњић, Београд, 2011, стр.10.

Чињеница је да идеолошки мотивисан екстремизам отежава процесе истраживања, спада у ред варијабилних и аморфних феномена који се могу протумачити на различите начине у зависности од временске дистанце и теоријског угла посматрања, као и констелације друштвено-политичких и културолошких односа у којима се и екстремизам догађа и изучава.

1.ТЕОРИЈСКО-МЕТОДОЛОШКИ ОКВИР ИСТРАЖИВАЊА

1.1. Предмет истраживања

Односи се на везу фундаментализма се екстремизмом и њихови индикатори терористичког деловања. Када се узме у обзир да фундаментализам се доводи у везу са екстремизмом, та чињеница плаши цео свет. „Муслимански екстремисти се рађају из фундаменталистичког учења и указују на погрешан пут Ислама, тврдећи да су се владари у Муслиманским земљама одрекли свог светог закона, па су и самим тим отпадници од религије“.⁶

1.2. Научни циљ истраживања

Научни циљ истраживања је објашњење и дефиниционо одређење идеолошког фундаментализма и екстремизма и његове способности да генерише политичко насиље, стварање што потпуније класификације екстремистичких покрета, организација и група и анализирање њихових програма и идеологија како би се дао допринос научном разумевању екстремизма и фундаментализма и насиља које генеришу.

⁶ Петровић Иван.,оп. цит., стр.74.

1.3. Друштвени циљ истраживања

Друштвени циљ истраживања је утврђивање услова у којима се појављује фундаментализам и екстремизам, а нарочито оних у којима они добијају своју виолентну форму, као и утврђивање свих друштвено-деструктивних консеквенци, рачунајући и потенцијалне, које производе разноврсне форме идеолошког насиља, са претензијом да остварени резултати истраживања допринесу борби против разних облика насиља узрокованог идеолошким фундаментализмом и екстремизмом.

1.4. Методе истраживања

Током рада користиће се највише основне методе научног мишљења и истраживања које се користе у политикологији. Нагласак ће бити на методама дескрипције и анализе као и класификације као вида методе специјализације, с тим што ћемо се служити и анализом садржаја, функционалном, генетичком и компаративном анализом. Квалитативном анализом садржаја докумената као и упоредном анализом различитих докумената настојаћу да на научни начин проучим све чињенице везане за предмет истраживања. Сам предмет нашег рада условљава коришћење управо ових метода научног мишљења и истраживања па ћемо њих највише користити.

2. ТЕРОРИЗАМ ПОЈАМ И ДЕФИНИСАЊЕ

„Појаве у друштву, баш као и природи, су постојале много пре него што их је човек означио посебним именом. А тек од надевања имена појавама до њиховог научног одређења и дефинисања пут је дуг. Многе појаве око нас заправо нису ни дефинисане нити је у нашој свести прецизно одређен садржај многих појмова. Шта више, већ од рођења нам се од стране нашег окружења импутирају и стварају погрешне представе тако што нас окружење погрешно или недостато учи о неким стварима и појавама. Сличан случај је и са тероризмом. Шта је све било погрешно означавањем према досадашњим дефиниционим достигнућима и критеријуму усаглашености као тероризам, сведоче нам у великој мери и разни „историјати“ тероризма и историјски уводи у књигама о тероризму“.⁷ „Тероризам је савремени феномен. Напорно трагање и претурбање по историјским примерима политичког насиља како би се изнашао тероризам у предмодерним временима није до сада дало велике научне резултате, поготову не у смислу потврде да је тероризам феномен који постоји од како постоји и политика. Оно што данас називамо тероризмом заправо постоји од 19. века“.⁸ Термин тероризам је изведен од латинског израза терор, а значи ужас и велики страх, који води порекло од индоевропске речи тер, укључујући и њену метатаксичку варијанту тре.⁹ Пошто тероризам представља праву пошаст савремене цивилизације, политика многих моћних држава одлаже или бежи од дефинисања савременог тероризма. Савремени тероризам као један од видова насиља постао је најзначајнији изазов пред којима су се нашли држава и њени органи заштите, као и УН. Терористичке активности су у XX веку биле непознаница и велики проблем за интегралну безбедност, али тај проблем ће бити још већи у XXI веку, па је сваки помак у препознавању тероризма и проналажењу метода борбе против њега, значајан напредак ка стварању претпоставки за успешније супростављање том виду насиља. Потребна је интензивна припрема држава, а не само неких и то посредством повезивања резултата теорије и праксе, као и у препознавању и супростављању све чешћем и опаснијем насиљу. Идеолошка теорија каже да се тероризам, најчешће јављао као ултрадесничарски односно, фашисоидни и ултралевичарски, тј. квазиреволуционарни,

⁷ Симеуновић, Д., оп. цит., стр. 94.

⁸ Симеуновић Д., оп. цит., стр. 97.

⁹ Вујаклија М., Лексикон страних речи и израза, Просвета, Београд, 1980, стр. 302

интризично мотивисани циљни тероризам.¹⁰ Разликује се савремени тероризам од других наизглед сличних активности, као што су: герила, репресија, терор, агресија, криминал, насилна делатност патолошких личности и др. Веома је важно да се терористичке активности систематски разликују од радњи криминала и патолошких убица. Криминалац, као и терориста користи насиље како би реализовао свој циљ.¹¹

2.1. Дефинисање тероризма

„Објективан разлог због кога не постоји светски прихваћена дефиниција тероризма је и тај што тероризам није нимало лако дефинисати. Постоји низ објективних проблема који доводе не само до неустановљавања једне опште прихваћене дефиниције тероризма, него уопште до формирања неодговарајућих дефиниција тероризма, што угрожава научно сазнање о њему у целини“.¹² Тероризам није покрет нити политички правац, већ специфичан вид једностраног вођења борбе насиљем који карактерише опредељење за остваривање постављених политичких циљева искључиво насиљем, односно његовим рационализованим и систематским екстерним коришћењем. Разликујемо екстремизам и тероризам, будући да је сваки тероризам екстремизам, али сваки екстремизам није тероризам.¹³ Тероризам је посебан правни појам, а његова историја је у тесној вези са историјом политичког деликта, што значи да је политички мотив извршиоца услов да би се нека радња означила као терористичка, јер је то једина дефиницијска компонента која раздваја, тероризам од обичног криминала. Највећи број аутора који су покушали да дају дефиницију феномена тероризма, сматрају да је политичка компонента једна од битних елемената тероризма. Често је ту дефиницију тешко објаснити и некада је јако површно. Постоји много разлога зашто је то тако, осврћући се на политичке, методолошке и правне разлоге, односно проблеме.¹⁴ „Приликом дефинисања тероризма треба избећи грешку да се његова дефиниција изводи само из емпирије, односно из сазнања о пракси, или само из теорије, односно из

¹⁰ Гађиновић Р., „Појмовно одређење насиља, узроци, врсте и последице“, Политичка ревија, Институт за политичке студије, Београд, бр. 2/2003, стр. 261.

¹¹ Гађиновић Р., Тероризам у политичкој и правној теорији, Еврогијунти, Београд, 2010, стр. 46.

¹² Симеуновић Д., оп. цит., 2009, стр. 17.

¹³ Гађиновић Р., оп. цит., 2010, стр. 56.

¹⁴ Жан Бодријар, Дух тероризма, Архипелаг, Београд, 2007, стр. 11.

сазнања о тероризму само из теоријских ставова као што су нпр. дефиниције тероризма. Најквалитетније дефиниције су отуд дедуктивне, као комбиноване дефиниције које се изводе и из емпирије и из теорије. Научна дефиниција мора да буде целовита, што значи да мора да укључи све битне одредбе тероризма као специфичне и целовите појаве ма колико он био сложена појава која подразумева велики број дефиниционих елемената у складу са садржајем појма. Како прецизност, а нарочито обухватност неминовно воде у обимност исказа, дефиниција тероризма не може да буде кратка уколико хоће да буде ваљана и корисна за научна истраживања¹⁵. „Полазећи од тога да тероризам спада у оне појаве код којих облик може бити суштинско својство, један осавремењена дефиниција тероризма која следи принцип прецизног идентификовања одговарајућег реалитета могла би у овом времену да гласи: Као вишедимензионални политички феномен савремени тероризам се може теоријски најопштије одредити као: сложени облик организованог групног, и ређе индивидуалног или институционалног политичког насиља обележен не само застрашујућим брахијално физичким и психолошким, већ и софистицирано-технолошким методама политичке борбе којима се обично у време политичких и економских криза, а ретко и у условима остварене економске и политичке стабилности једног друштва, систематски покушавају остварити „велики циљеви“ на морбидно-спектакуларан начин, а непримерено датим условима, пре свега друштвеној ситуацији и историјским могућностима оних који га као политичку стратегију упражњавају. Друштвено угрожавајући опус тероризма обухвата претњу силом у оквиру интензивне психолошко пропагандне делатности, злоупотребу интернета у терористичке сврхе, отмице, уцене, психофизичко злостављање, атентате, саботаже, диверзије, самоубилачке нападе, појединачна и масовна политичка убиства, и интенцију испољавања ређе над стварним и потенцијалним политичким противницима, а чешће над представницима система и невиним жртвама. Као вид индивидуалног, нелегитимног, нелегалног и неинституционалног насиља тероризам је увек окренут против одређених институција неког друштва, односно против неке државе“¹⁶.

¹⁵ Симеуновић Д., оп. цит., 2009, стр. 76.

¹⁶ Симеуновић Д., оп. цит., 2009, стр. 80.

2.2. Тероризам као дестабилизатор светског поретка

Циљ тероризма је да дестабилизује светски поредак само својим снагама, у једном фронталном удару, онда је он апсурдан. Однос снага је толико неједнак а свестки поредак у сваком случају већ је место таквог једног нереда и такве дерегулације да је бескорисно давати свој допринос. Сан терорисата је сан о беспмртном непријатељу. Тероризам јесте таутолошки и његова конклузија је парадоксални силогизам: кад би Држава заиста постојала, дала би тероризму политички смисао.¹⁷ Суверена хипотеза о тероризму каже да тероризам у основи нема смисао, нема циљ, и да се не мери својим „реалиним” последицама, као и политичким и историјским, а таква хипотеза је она која мисли да је тероризам са оне стране његовог насиља, са оне стране Ислама и Америке, као појављивање радикалног антагонизма у самом срцу мондијализације. То све представља једну несводљиву силу на интегралну реализацију света, техничку и менталну, на ту неумољиву еволуцију ка довршеном светском поретку. Тероризам не измишља ништа, он просто доводи ствари до крајности, до пароксизма. Он само кристализује састојке у суспензији, довршава оргију моћи, ослобађања, протока, рачуна, чија су инкарнација биле, Twin Towers и уједно бива насилна деконструкција тог екстремног вида ефицијенције и хегемоније. У циљу спречавања, као и сузбијања тероризма могу се применити унутрашње и међународне мере, јер држава и међународна заједница користе разне инструменте како би се супроставиле савременим видовима тероризма. Када кажем унутрашње мере, онда се мисли на мере које могу да буду политичког, правног и оперативног карактера, тј. превентивне, репресивне и борбене мере. Политичког карактера мере подразумевају промене у систему државе и друштва, те мере подразумевају и усвајање квалификација о терористичком карактеру појединих организација, као и кординисање активностима свих државних и друштвених капацитета за отпор тероризму.¹⁸

Када се мисли у погледу правног становишта мере се односе на прописивање и поштовање одговарајућих унутрашњих правних норми. Како би се успешно супроставили тероризму потребно је прилагођавање правних прописа савременим тенденцијама и претњама која се пред државу постављају. У погледу превентивних

¹⁷ Жан Бодријар, оп.цит., 2007, стр. 43.

¹⁸ Гафиновић, Р.: Антитероризам, Драслар партнер, Београд, 2006, стр. 38.

антитерористичких активности, посебан значаја даје се обавештајним службама и агенцијама. Превенција тероризма се огледа у појачаној будности надлежних органа, који би требало да открију потенцијалне терористе пре него што дође до извршења дела.¹⁹ Дејства војно-полицијског деловања у сузбијању тероризма зависе од организације, бројности, локације, груписања, наоружања, сарадника, као и од саопшених података и карактеристика везаних за тероризам.²⁰ Важан аспект који прати развој тероризма су и стални напори да се изгради међународно-правни оквир за дефинисање правила и норми које се предузимају у правцу борбе против тероризма. Појавни облици тероризма, као и средства за његово спречавање и контролу дуго су већ предмет разматрања Уједињених Нација, као и појединих регионалних организација. На међународном плану донето је више значајних докумената у циљу прецизирања појма тероризма, као и мера и поступака који се предузимају у правцу борбе против истог. У нашем кривичном законодавству су два међународно документа новијег датума, која су од посебног значаја за реформу нашег кривичног законодавства. То су: Оквирна одлука Савета Европске уније о борби против тероризма од 13. јуна 2002. године²¹ са изменама и допунама које су учињене 2008. године²² и Конвенција Савета Европе о спречавању тероризма. Ова конвенција је донета у Варшави 2005, а 2007. године ступила на снагу и наша земља је ратификовала Конвенцију.²³ Чувар људских права, демократије и владавине закона у Европи, савет Европе је дуго већ своју пажњу посветио питањима тероризма. Савет Европе је регионална организација у ширем смислу, јер има земље чланице и изван европске територије. Одмах након 11. септембра 2001. године, Савет Европе је решио да се поново бави питањима тероризма. Давне 1977. године у Стразбуру је донета Европска Конвенција о сузбијању тероризма (European Convention on the Suppression of Terrorism ETS No. 90).²⁴ У жељи да ојача борбу против тероризма Савет Европе је донео Протокол о изменама Европске конвенције о сузбијању тероризма.²⁵ Друга група експерата осмислила је нови инструмент у борби против тероризма, Конвенцију Савета Европе о спречавању тероризма (Council of Europe Convention on the Prevention of Terrorism CETS No. 196).

¹⁹ Димитријевић, В.: Тероризам – друго издање, „К.Б.С.“ Београд, 2000, стр. 205.

²⁰ Талијан, М.: Тероризам и антитерористичке снаге, Институт ратне вештине, Београд, 2004, стр. 37.

²¹ Council Framework Decision on Combating Terrorism, 2002/475/JHA

²² Council Framework Decision 2008/919/JHA of 28 November 2008 amending Framework Decision 2002/475/JHA on combating terrorism.

²³ „Сл.Гласник РС – Међународни уговори”, бр. 19/2009.

²⁴ Наша земља је ратификовала ову Конвенцију, „Сл.Гласник СРЈ-Међународни уговори”, бр. 10/2001.

²⁵ Ратификован је протокол од стране наше земље, „Сл.Гласник СРЈ-Међународни уговори”, бр. 19/2009.

Она је усвојена је у Варшави 16. маја 2005. године а ступила је на снагу 1. јуна 2007. године. Нова Конвенција је усвојена да би се повећала ефикасност постојећих међународних инструмената. Она има за циљ ојачавање напора држава чланица у спречавању тероризма и поставља два начина за постизање овог циља. Први је, инкриминисање одређених понашања: јавног подстицања, регрутовања и обуке за тероризам. Други је јачање превентивних мера на националном и међународном нивоу. Конвенција захтева од држава потписница да инкриминишу и регрутовање за тероризам, што уствари значи запошљавање будућих могућих терориста. Дело се састоји у врбовању другог лица да изврши или учествује у извршењу кривичног дела тероризма или да ступи у терористичко удружење како би допринело да то удружење или група учини једно или више терористичких дела (члан 6. Конвенције). Регрутовање се може извршити на различите начине и различитим средствима нпр. преко Интернета или директно ступајући у контакт са особама. Да би кривично дело било свршено довољно је да је регрутовање успешно довршено, при томе није битно да регрут учествује у извршењу терористичког дела.²⁶ Проблем савременог тероризма наметнуо се УН интернационализацијом терористичких активности и учесталим нападима на вредности за које су УН примарно заинтересоване. Међу међународним правом загарантованим правима и слободама људи постоје, између осталих, право на живот, слободу од страха, и још читав низ принципа који се, с обзиром на многе терористичке акције, очигледно крше. Целокупна област међународног хуманитарног права бави се ублажавањем последица оружаних сукоба, како би се заштитили људских животи, управо у ситуацијама за које нас историја опомиње, у којима је људски живот најмање вредео, али најмање међународних докумената обавезује на превентивно деловање, а скоро сви третирају последице, што не води ка коначном решењу проблема.²⁷ Из области преговарања и међународних односа, нова сазнања стварају могућност да се још једном преиспитају мере за супротстављање тероризму и могућности коришћења вештина преговарања, као једне од мера, за спречавање и сузбијање терористичких активности. Пре се са терористима преговарало о давању амнестије и власти су нудиле терористима комбинацију безбедне предаје, амнестије или смањења казни за претходна кривична дела. Овакве мере међу терористима стварају неповерење и сумњичавост. Пример амнестија председнице Акино на

²⁶ Council of Europe, Explanatory Report to the Council of Europe Convention on the Prevention of Terrorism CETS No. 196.

²⁷ Гафиновић, Р.: оп.цит., 2006, стр. 267.

Филипинима имала је за последицу крваве чистке међу самим побуњеничким и терористичким групама. Без обзира што се са терористима и до сада преговарало, већина преговора је била изнуђена. Преговарало се само када није преостала друга опција или када су друге опције већ испробане (употреба силе, економске санкције, претње и сл.). Примера ради, дугогодишњи сукоби око Северне Ирске, дају преглед различитих метода и начина покушаја да свака од супротстављених страна дође у што бољу позицију, ради испуњавања својих циљева.

2.3. Тероризам и угрожавајући карактер његовог акта

Као вишедимензионални политички феномен савремени тероризам се може теоријски најопштије одредити као сложени облик организованог, индивидуалног и ређе институционализованог политичког насиља.²⁸ Свако политичко насиље као делатност, па и тероризам захтева постојање одређених политичких циљева на које се оно позива. У дефинисању појма тероризма као један од кључних елемената јесте циљ који терористи желе да постигну, а који је још увек политичке природе, без обзира на то да ли је реч о смени режима, смени лица на власти, промени друштвеног уређења, сецесији одређене територије, или делова територије. Циљ терориста је важан елемент и у разграничењу појма тероризма од других кривичних дела и злочина.

У терорији има и других мишљења, као нпр. Да постоји врло мали број терористичких аката који се изводе из не-политичких разлога.²⁹ Извођење терористичких напада показује да су терористичке активности углавном биле директно или индиректно везане за постизање одређених политичких циљева. Сваки акт тероризма политичких извршилаца одређен је односом према власти, и закључује се да је према томе политички. Политичку суштину може понекад замаглити разноликост његових видова, тиме се суштина ипак неће променити.³⁰ Тероризам је изразити циљна делатност. Циљеви терориста и терористичких организација увек осликавају политичко

²⁸ Симеуновић, Д.: Тероризам, Правни факултет Универзитета у Београду, Београд, 2009, стр. 80.

²⁹ Гађиновић, Р.: Савремени тероризам Графомарк Београд, 1998, стр. 29.

³⁰ Димитријевић, В.: Тероризам, Радничка штампа, Београд, 1982.

друштвене околности и историјску ситуацију миљеа у којем они наступају у име тих циљева. Тероризам се по својим главним циљевима може поделити на следеће врсте:

- ❖ Левичарски тероризам;
- ❖ Десничарски тероризам, и;
- ❖ Етно-сепаратистички тероризам.

Левичарски тероризам свој велики узлет доживљава 70-их година XX века, а почетком ХХИ века он је малтене прошлост. Узрок квазиреволуционарног тероризма и бекства у екстремизам била је процена терориста да су акције које су левичари називали напредним заправо бескорисне и без перспективе. Таква процена може уследити и због неорганизованости структура државе, тим пре ако је неорганизованост несистематски условљена. Онда се тероризам јавља као вид „казне“ за политичку лежерност и недовољну организациону стабилност демократских снага да се интензивно ангажују на плану мењања друштва.³¹ Десничарски тероризам скоро је увек у спрези с неком од конзервативних држава и представља вентил за пригушене фашистичке страсти. Одлика „црног“ тероризма је неселективност у одабиру жртава и тежња за што већим разарањима, за разлику од „црвеног“ тероризма, чији су циљ поједине личности, његово обележје су масовна страдања. Ултра десничарске терористичке организације су 1950.године основале „Црну интернационалу“. Циљ је била рестаурација неоколонионалних позиција и њени чланови нису бирали средства за остваривање тог циља. Десничарски терористи увек се одлучују на масовно и неселективно насиље.

Будући да су фашисоидни, ови терористи сматрају да жртвовање масе треба да послужи њиховом циљу, иако је реч о припадницима истог народа, чак и ако постоји могућност да се у тој маси нађе и неки њихов идеолошки истомишљеник. Десничарске терористе увек подржава неко из државних кругова па и из саме државе. Почетком ХХИ века фашисоидни тероризам је у порасту. То потврђују и бројни примери, и то у првом реду 11. септембар 2001. године, када су од стране терориста насумице нападнути симболи америчке војне, политичке и економске моћи. Том приликом погинуло је више хиљада недужних цивила, а материјална штета процењује се на више милијарди долара.³² Етно-сепаратистички тероризам је тренутно у експанзији, с обзиром на чињеницу да више од 3600 етничких група, колико их има у свету, теже да добију

³¹ Гаћиновић., Р. Тероризам у политичкој и правној теорији, Евро- Гиунти, Београд, 2010, стр. 79.

³² Гаћиновић., Р. „Тероризам, Драслер, Београд, 2005, стр. 79.

сопствену државу или бар виши степен аутономије. Кључни проблем јесте у томе што све оне делују у 189 земаља које немају ни мало разумевања за такве жеље. Када је у питању сузбијање етничког тероризма, државе се руководе својим интересима, а не принципијалним ставом, што доводи до тзв. Политике двоструких стандарда. Циљеви терориста не морају увек бити постављени тако да имају општи опсег важења. Одређене терористичке групе имају за циљ такве промене које се тичу целог света, друге би пак да прилике мењају само у оквиру своје религијске или националне средине или државе, док треће имају изразито посебне или уске циљеве.³³ Тероризам се традиционално везивао за групе или терористичке организације које су деловале на одређеној територији које су биле мале, фокусиране на једну или неколико мета. Овакве групе, типа ЕЛА, „17.новембар“, ЕТА, ИРА, итд., усмерене су на промену решима, сецесију територије, или неке ограниченије циљеве. Појавом идеологије исламских терористичких група њихово деловање, посебно терористичких организација типа „Ал каиде“ и сличних, проширило се на читав свет. Појавом религијски мотивисаног тероризма, дошло је и до појаве нове идеологије исламиста, што је опет довело до наглог пораста, нових религијски мотивисаних терористичких организација, чије је деловање глобалног карактера. Терористичка организација Осаме Бин Ладена познатија као „Ал каида“ свој политички циље није омеђила само на једну државу, већ својим деловањем покрива читав свет. Тако је нпр. Терористичка организација „Хамас“ у свом деловању тежила стварању палестинске државе и уништењу Израела, али оно чему стреми исламска фундаменталистичка терористичка организација „Ал каида“, заправо стварање панисламског Калифата у којем би било места једино за муслимане. Познато је да се терористичке активности све више везују за религију и то исламску. 1992. године број терористичких организација са верским предзнаком повећао се на 11. Почетком XXI века терористичке групе прихватају далеко аморфније религијске циљеве и организационо су мале кохезивне, са лабавијом структуром и хетерогенијим члановима.

³³ Симеуновић., Д.: Тероризам, Правни факултет Универзитета у Београду, Београд, 2009., стр. 169.

2.4. Узроци и мотиви савременог тероризма

Узроци савременог тероризма су веома магловити, његове дубинске димензије су замрачене, још увек невидљивом завесом, што представља највећи проблем за глобалну антитерористичку борбу. Сами узроци тероризма се подхрањују нагомиланим и веома дубоким противуречностима, неприхватљивим постојећим условима живота, као и неоствареним амбицијама одређених друштвених група. Иако савремено организована институција попут државе, често запоставља средњи и најсиромашнији слој људи у односу на слој оних богатих. Овако функционисање савремених друштава ствара антагонизам између државе и свих оних чија су људска права и личне вредности на тај начин запостављени. Узроци тероризма најчешће могу бити и крутост система, закона, прописа; осећај угрожености, опасности; осећај кривице и осећај мање вредности; осећај бескорисности, очаја; страх од бруталности, егзистенционални страхови, паника; издвојеност, немогућност учешћа у доношењу важних државних одлука, нетолеранција, прогон, притисци, напетост; конфликт са ауторитетом, економска и политичка криза; друштвена, економска, политичка и културна изолација, самоћа; непоштовање права, привилегија, људска и расна дискриминација, гетоизација; спречавање слободе изражавања; спречавање кретања; недемократичност, државни терор, неоправдано разјашћење, одузимање статуса у хијерархији, повреда верских националних и људских осећања; искуство патње, логора, геноцида, прогона, убијања, немоћ да се исправи неправда и искорени страх, глобализација и начин њеног практичног испољавања, узрочно-последични однос светске економије и сиромаштва; религијске, филозофске и социолошке разлике у тумачењу, појава и вредности, политички, економски, демографски и еколошки проблем, свест о властитом социо-политичком – психолошком духовном стању и статусу, разумевање и релативизација свих вредности и вредносних судова, агресивна спољна политика, интервензионизам и нови милитаризам моћних држава и регионалних организација, наметање властитих вредности и судова, модела организовања и деловања, као матрице за слику света, и потпуно одсуство одговорности за последице таквог деловања.³⁴ Терористи себе не доживљавају као терористе, као оне који тероришу. Они себе и своје активности сагледавају у ширим оквирима, и собзиром на више циљеве: у неким случајевима то је жеља да се

³⁴ Гаћиновић, Р., оп. цит. 2010, стр. 126-127.

умилостиви Бог и вера, заштити од неверника, или земља од колонијалних и неоколонијалних окупатора, у другим, то је свест о националној одбрани, и заштити националног интереса. Терорисање је средство а не циљ. Сами економски узроци тероризма су најмање подложни личним проценама. Колико је опште сиромаштво у свету, то се може лако утврдити по регионима. Тероризам је донедавно био најизраженији управо тамо где је становништво најсиромашније. Међутим, ово више није правило, економски узроци тероризма су веома комплекснији и разноврснији и веома их је тешко контролисати. На почетку XXI века човечанство живи у новој економији насиља у процесу у коме се „обрће“ око 1.500 милијарди долара, а то је сума која је три пута већа од укупне готовине долара у промету, и која наставља да расте, у неким тренуцима и удвостручавајући се.³⁵

Трагање за идентитетом³⁶ и његова одбрана стварају различите проблеме и тешкоће код појединаца и група. Стицање индивидуалног идентитета је двосмеран процес: производ унутрашње снаге, могућности и амбиције личности и интеракције са спољашњим светом. Сам идентитет је настојање појединца да се наметне, „прикаже“ постепено откривајући поједине аспекте своје способности, али он је настојање других да то прихвате, потврде, поверују му, учествују заједно са њим, или да га одбаце. Такође, стицање идентитета је дуготрајан процес, а у том процесу појединац се поистовећује са одређеном групом, њеном суштином и снагаом са особинама и поступцима њеног вође. Када појединац губи сигурност у своје остварене амбиције и могућности, када му тренутно деловање постаје несигурно, а будућност неизвесна, када почиње да губи достигнути склад материјалних и духовних потреба, онда је реч о кризи идентитета. Кризу интегралног идентитета личности посебно подстичу криза етничког идеолошког и верског идентитета. Инструментализација сепаратистичког идентитета кроз екстремни национализам створила је широм света бројне терористичке групе и појединце који у име нације одузимају туђе животе и „дају“ своје. Све је почело појавом ултра десничарског или фашисоидног тероризма 50-их година XX века. Идеолошки идентитет је 60-их и 70-их година XX века био корен идеолошког тероризма. Верски идентитет је снажнији од свих других идентитета јер је везан за божију правду и милост. Сами корени верског тероризма налазе се и у разним видовима фрустрираности, осећању потчињености, прогоњености и угрожености, у

³⁵ Наполеони. Л., Ел Паис са шпанског превео Ђорђевић Б., НИН, Београд, 06.05.2004.

³⁶ Клајн, И. и Шипка М., Велики речних страних речи и израза, Прометеј, Нови Сад, 2006, стр. 483.

присуству различитих теорија завере и непријатељских намера „они других“, у мистичном и ирационалном поимању „Божије заповести“, у мотивима очувања „светих места“ у идеологији „крви и тела“, у жељи да се елиминише замишљени непријатељ. Ореол мученика је метафора која указује на дубину корена верског тероризма и његову покретачку и мобилишућу снагу у једној верској заједници. Мучеништво је постало главни елемент верског идентитета и пожељна врлина у делу савременог ислама. Чином мучеништва, уздиже се смрт као централни део верског идентитета. Мотив је унутрашња снага која подстиче на неку активност. Мотив се најчешће одређује као покретач активности или „подстиче организам на акцију или подржава и усмерава акцију пошто се организам једном активирао“³⁷

Човеково понашање је вишеструко условљено и не постоји универзални покретач и ваљано објашњење за човекове активности у сложеним условима живљења. Због тога психолози у мотивацији траже „кључ за разумевање личности, и за њено понашање“.³⁸ У процесу акције коју субјект предузима како би остварио своје жеље, од посебног значаја је разлика између биолошке, психолошке и социјалне вредности коју иста жеља има за различите субјекте. Због несклада у тим вредносним аспектима, често долази до сукоба мотива, у којем се неке жеље остварују, неке одбацују, одређене одгађају, а неке потискују у прошлост. Веома је значајно разумети унутрашње мотиве које терористе покрећу на активност. Терористи су уверени да су људи изван терористичке организације њихови непријатељи и због тога им је лакше да дехуманизују жртве своје акције. Због тога и не осећају грижу савести после изведене терористичке активности. Анализирајући мотиве терориста, разликујемо четири модела терористичких група у односу на мотиве. Прва група је националистичко – сепаратистичка група која тежи да створи аутономне етничке националне државе за чланове своје етничке мањине. Други тип групације је идеолошки и он обухвата марксисте, нацисте, фашисте и др. Трећи тип терористичке групе јесте тзв. нихилистичка група. Неки од чланова овакве терористичке групације могу постати чисти криминалци, као што је случај са Symbionese Liberation Army у САД и сл. Четврти тип групе је онај који тероризам користи у одређеним приликама и по принципу интересног повезивања, груписања и деловања. Овакав тип групе прибегава тероризму зато што се осећа фрустрираним због мирних метода борбе у оквиру једног система, па њени припадници користе тероризам

³⁷ Хилгард, Е. Е., Увод у психологију, III део, ЈЦК, Београд, 1966, стр. 5.

³⁸ Хол, К., Линдзи, Г., Теорије личности, Београд, Нолит, 1983, стр. 47.

да би поново били политички афирминисани и да би добили признања.³⁹ Мотив је подстицај воље, есенцијалне енергије и појединца и држава, најосетљивији је део дубински димензионисан и још увек с научног аспекта неосветљен. Без обзира што се по питању одређења мотива који терористе покрећу на активност, а тиме и у дефиницији тероризма, политички мотив као подстицај тероризма је нужен, јер је то једина дефиницијска компонента која раздваја тероризам од обичног криминала.

2.5. Терористичке организације

Терористичке организације најчешће у акцији користе минирање. Од свих терористичких акција које су изведене у протеклим деценијама, 67% њих се односи на минирање. У основи постоје три начина активирања импровизованих експлозивних направа:

- ❖ Активирање командом – радио путем, електричним путем;
- ❖ Повлачењем жице или механичким ударачем;
- ❖ Поступком субјекта – циља:потезна жица, нагазни уређај, уређај осетљив на светло, електрични прекидач; упоредно дејство – сат; горући, штапин; хемијским начином и атмосферским притиском.

Иако није најпопуларнији метод деловања терориста, подметање пожара терористи користе да би уништили јавна средства или да би онемогућили да се она даље употребљавају, а то најчешће чине са економско- индустријским објектима, као што су трговине, фабрике, хотели, шумски комплекси. Један од најпопуларнијих метода подметања пожара јесте коришћење запаљивог средства са успореним деловањем, а оно се често допрема до циља у паклици цигарета или у неким минијатурним приручним средствима. Такође, отмице возила и отмице авина су веома распрострањене методе деловања терористичких организација широм света. Терористичка претња је веома ефикасна тактика усмерена против државе и њених институција. То је унапред осмишљена и припремљена тактика, коју терористи

³⁹ Ибидем.

примењују у циљу изнуде неоружаним путем. Сам циљ терористичке претње јесте изазивање страха код државних институција и грађана, а то је предуслов за прихватање захтева терориста. Ако терористи путем претње не остваре своје циљеве код државе и њених институција онда се претња усмерава према грађанима, како би код њих изазвали страх, зебњу и панику. Терористи сматрају да ће преплашени грађани извршити снажан притисак на државу и њене институције да те институције испуне захтева терориста, како би се тиме грађани ослободили константне море, страха и животне несигурности, које су терористи изазвали. Терористичка претња се припрема дуго, а лансира се у погодном тренутку за терористе, односно када се појаве проблеми у функционисању државе, тј. у време политичке и економске кризе.

Сама терористичка претња је савремена тактика деловања терориста, и све је популарнија. Како би претњу као терористичку тактику оснажили, терористи ће запретити нпр. рушењем неке за државу значајне институције или ликвидацијом неке политичке личности а ако држава не испуни њихове захтева ту претњу ће по сваку цену остварити. Државе морају са највећом озбиљношћу рачунати на велике изазове поводом терористичке претње а у том правцу морају се ангажовати не само структуре власти већ и научне институције које морају бити у комплементалном односу са системом безбедности. Терористичка претња по правилу мора бити убедљива. Да би се то постигло оно мора да се оствари атентатом или диверзијом, а да се не би третирао као изоловани акт, мора бити поновљена макар још једном или још боље више пута. Без медијске драматургије, новинарског преувеличавања резултата терористичких акција, атентати или диверзије не би постигли жељени ефекат и свели би се на своје материјалне аспекте. Терористичка претња или акција са страхом који изазива, представља прекид монотоније свакодневнице. Терористичке акције могу политичарима да пружи прилику да се рехабилитују, поврате изгубљени рејтинг и популарност, а успешним окончањем антитерористичке акције, да се врате у политички живот као национални хероји. Опасност од тероризма може, упркос свим друштвеним поделама и проблемима, може полужити као средство за обједињавање свих око исто циља, за оживљавање националног јединства. Моћ тероризма не спада у ред фаталности. Његова снага припада свим претњама и свим уценама које постоје само када на њих пристанемо. Ако одбијемо да будемо његова жртва значи да ћемо претворити тероризам у оно што је одувек био крвава обмана. Насупрот томе покорити му се, значило би заслуживати да будемо терорисани односно добровољно затворити

над нама тешка врата лабораторије страха.⁴⁰ Методе деловања терориста се непрекидно осавременјавају, посредством надградње која подразумева врхунску обученост и опремљеност терориста најсавременијим средствима. Постоје многобројне терористичке организације.

У наставку биће споменуте неке од њих и то:

- ❖ Ал Каида – База, Светски исламски фронт (al-Qa'ida – The Base, World Islamic Front) је глобална мултинационална терористичка мрежа, која повезује различите исламске фундаменталистичко-терористичке организације и групе из многих земаља у једну организацију. Осама бин Ладен (Usama Bin Laden) и Абудулах Азам (Abdallah Azzam) у Кандахару (Авганистан), су је основали 1988 године и у почетку ради окупљања Арапа који се желе борити против Руса у Авганистану, а касније ради настављања цихада широм света. Заснива се на идеји свеисламског братства и њен крајњи циљ је стварање јединствене исламске државе (Умма), која би била уређена према исламским прописима, а на чијем је челу суверен и један господар – Бог (Аллах). На челу организације налази се емир – начелник главног штаба, а то је Осама бин Ладен, а даљу организациону структуру чине Консултативно вијеће, религијски, финансијски, војни комитет и комитет за медије, лидери и представници терористичких организација и група и оперативци. Њено дејство је широм света и има ћелије у већини држава, са непознатим бројем припадника, а процењује се на неколико хиљада. Од оснивања Ал Каиде, њена активност је врло широка и протеже се широм света. Она позива на свети рат, прокламује мучеништво и одговорна је за многе терористичке и самоубилачке терористичке нападе. У самоубилачким терористичким нападима на америчке амбасаде у Кенији и Танзанији августа 1998. године, убијено је преко 300 особа, а рањено је око 5.000 људи. Извршила је самоубилачки терористички напад на амерички разарач “УСС ЦОЛЕ” у Јемену у октобру 2000. године. Многи државници САД - укључујући председника Џорџа Буша, оптужили су Ал Каиду за

⁴⁰ П. Маннони, Ун лабораторије де ла пеур, террорисме ет медиа, ед. Хоммес ет Перспективес, Ле јоурнал дес Псуцхологуес, Марсеилле, 1992, стр. 230.

самоубилачке терористичке нападе на САД 11. септембра 2001.године.Ал Каида је преузела одговорност за четири везана самоубилачка терористичка напада у Ријаду маја 2003.године.⁴¹

- ❖ Хамас или Исламски покрет отпора, основан је 1987. године, као палестински огранак Муслиманског братства, током палестинске интифаде (устанак) против израелске окупације и управе у Појасу Газе и на Западној обали. Основни циљ Хамаса је успостављање Исламске палестинске државе на месту Израела.⁴² У ту сврху он користи како политичка средства, тако и разне облике насиља, укључујући и тероризам. Припадници Хамаса учествују у многобројним мировним политичким активностима, кандидују се на парламентарним изборима и имају разрађену широку мрежу социјалних и добротворних пројеката и програма и овај политички и друштвени активизам праћен је применом разних облика насиља. Хезболах, Исламски цихад је основан 1982. године, као одговор на израелску инвазију на Либан. Његов циљ је ширење Хомеинијеве револуције⁴³ на цели Средњи исток, успостављање исламских права у Либану и ослобађање свих окупираних арапских земаља, укључујући Јерусалем, тј. елиминисање Израела. За главне циљеве, на основу наведеног, могу се сматрати: успостављање шиитске исламске револуционарне владе, неутралисање западних интереса из регије и преузимање доминантне улоге у Либану. Терористичка активност ове организације је врло широка и разноврсна и примјењује бројне антиамеричке терористичке нападе, укључујући самоубилачке терористичке нападе на америчку амбасаду у Бејруту у априлу 1983, базу америчких маринаца у Бејруту октобра исте године, када је погинуло 241 амерички маринач и анекс америчке амбасаде у Бејруту у септембру 1984. године.

⁴¹ Кеча Р., Тероризам, глобална безбедоносна претња, Европски дефендологија центар за научна, политичка, економска, социјална, безбједносна, социолошка и криминолошка истраживања, Арт-принт, Бања Лука, 2012, стр. 78.

⁴² Вође Хамаса верују да је Палестину створио Бог, на мјесту гдје се налази Израел, те да она мора бити ослобођена у светом рату – цихаду.

⁴³ Ајатолах Хомеини (Ауатоллах Кхомеини) био је верски вођа у Ирану, који је 1979. године започео велику исламску револуцију названу Хомеинијева револуција, којом је срушена дотадашња власт у Ирану, а Иран проглашен Исламском Републиком Иран. После револуције у Ирану, Ајатолах Хомеини постао је божанска фигура међу шиитским муслиманима који чине 90% становништва у Ирану. Његов исламски фундаментализам пробудио је древне традиције жртвовања и мучеништва међу шиитима. Млади добровољци су у гомилама одлазили у свети рат – цихад против Ирака. Екстремни фундаменталисти Хезболаха били су спремни да се жртвују за Ислам.

Такође ова организација је одговорна за многобројне терористичке нападе, у подручју свога деловања, у долини Бека, јужном дијелу Бејрута, јужном Либану, а ћелије Хезболаха делују у Европи, Јужној Африци и Северној Америци. Има неколико хиљада чланова и неколико стотина оперативаца. Политичку, дипломатску, финансијску, логистичку и организациону помоћ добија од Ирана и Сирије

- ❖ Палестински исламски цихад је основан 1970.године од стране милитантних палестинских фундаменталиста, у Појасу Газе. Његов лидер Рамадан Шалах формирао је Комитет организације који је прогласио Исламску палестинску државу и свети рат до уништења Израела као главног непријатеља. Својим непријатељем сматра и САД, због подршке коју пружају Израелу. Многобројни су им напади, укључујући велику скалу самоубилачких терористичких напада на израелске војне и цивилне мете на Западној обали, Гази и Израелу. Делује и на другим деловима Блиског истока, укључујући Либан и Сирију, а повремено и прети самоубилачким терористичким нападима на америчке циљеве у Јордану. Прима финансијску помоћ из Јордана и ограничену логистичку помоћ из Сирије.⁴⁴

- ❖ Египатски исламски цихад је екстремна египатска исламска група која активно делује од краја седамдесетих година. Повезана је са терористичком мрежом Ал Каидом, али често изводи самосталне терористичке операције. Примарни циљ јој је свргавање египатске владе и успостављање исламске државе, као и напади на америчке и израелске интересе у Египту и околини. Специјализована је за оружане нападе на највише египатске државнике, укључујући и самоубилачке терористичке нападе, првенствено коришћењем аутомобила, на званичне америчке и египатске зграде. Одговорни су за убиство египатског председника Анвара Садата 1981. године, као и за покушај атентата на министра полиције Хасан ал Алфија у августу 1993. године и премијера Атефа Седкија у новембру 1993. године.

Извршила је терористички напад на египатску амбасаду у Исламабаду 1995. године и планирала напад на америчку амбасаду 1998. године у Тирани, који је спречен. Претпоставља се да има неколико стотина окорелих чланова а

⁴⁴ Кеча Р., оп. цит.,стр. 81.

финансијски ју је помагао Бин Ладен, а египатска влада оптужује Иран да пружа помоћ овој организацији.⁴⁵

- ❖ Исламска група је највећа египатска терористичка организација која се активирала крајем седамдесетих година и циљ јој је свргавање египатске владе и стварање исламске државе. Постоје подаци о томе да се поделила на две фракције: једну, која позива на оружану борбу и подржава Осаму бин Ладена, а коју предводи Таха Муса и другу, која се супротставља таквом начину борбе и оповргава везе са Бин Ладеном, а чији је лидер Мустафа Хамза. Примењује терористичке нападе против египатских служби безбедности и владиних званичника, хришћана и противника исламског радикализма. Од 1993. године предузима нападе против туриста у Египту, од којих се најпознатији десио у новембру 1997. године у Луксору, где је убијено 58 страних туриста. Такође, преузела је одговорност за покушај убиства египатског председника Хоснија Мубарака у Адис Абеби 1995. године. Њен духовни вођа Схаукх Умар Абд ал-Рахман учествовао је у терористичком нападу на Светски трговински центар (World Trade Centre) у Њујорку 1993.године. Такође, она даје подршку самоубилачким терористичким нападима и позива своје чланове на фатву из 1998. године, којом се наређују напади на америчке и израелске циљеве.⁴⁶ Број припадника Исламске групе је непознат, али се претпоставља да има неколико хиљада чланова и исто толико симпатизера. Међутим, њихов број знатно је смањен послје поменутог напада у Луксору и делује на подручју јужног Египта, али има подршку у Каиру, Александрији и другим градским центрима, нарочито међу интелектуалцима и студентима. Такође има симпатизере широм света, укључујући Велику Британију, Авганистан, Јемен и Аустрију.

⁴⁵ Кеча Р.,оп. цит.,стр. 81.

⁴⁶ Према неким подацима из 1992. одговорни су за смрт више од 100 страних туриста, 300 грађана Египта, као и више од 350 припадника египатских снага безбедности.

3. Исламски фундаментализам и екстремизам

Под појмом „фундаменталиста“ подразумевају се припадници малих и радикалних друштвених група које траже већу исламизацију. Исламски фундаментализам се јавља у XIX веку мада је тежња ка враћању коренима увек била карактеристика муслиманске заједнице. Користе се термини радикализам, фундаментализам и интегрizam.⁴⁷ Исламски фундаментализам није специфичност 20 века, јер је фундаментализам идеологија иманентна исламу.⁴⁸ Уколико се анализирају садашња исламска друштва даје се велики значај исламског фундаментализма.

3.1.Обележја исламског фундаментализма

Ислам на арапском значи стање покорности, а Муслиман је онај који се покорио Алаху. С погледом на дефиницију фундаментализма, чини се да је цео ислам, према томе фундаменталистички. Исламска друштва и институције се формирају на вишеструким тумачењима Курана. За ту исту већину шеријат није крута и непроменљива команда, већ упуство за пут према Богу.⁴⁹ Распон до радикалног до конзервативног фундаментализма је велики, али се тежња за аутентичним исламом дефинише појмом фундаментализам, што је по суштини другачије од екстремног дела фундаментализма и постоји потреба за нијансирањем појмова. Појам фундаментализам је појам који најбоље осликава суштину проблема којим се бави с обзиром да он представља начин тражења праве суштине Мухамедове поруке. Стварност у модерним друштвима је супротна стварности муслиманског убеђења, које има обавезу од Бога да чини добро и да му се забрањује зло. Овај принцип је по Курану незаменљив са било којим другим принципом, у савременом друштву.⁵⁰ Према исламу, није добро оно што одређује човек, већ је добро оно што наређује Бог. Један део ислама сматра да Куран

⁴⁷ Сушић, Х., „Исламски фундаментализам и међународни раднички покрет“, Сопхос-истраживачки часопис за младе, бр.4, Београд, 1983, стр. 63-103.

⁴⁸ Петровић И., оп. цит., стр.74.

⁴⁹ Афрић, В., Ислам-магнет за предрасуде у западном свету, Филозофски факултет, Загреб, 2008, стр.6-7.

⁵⁰ Петровић И., оп. цит., стр. 72.

треба преиспитати у односу на модернизацију који носи свет , па се назива исламским модернизмом.

Друго обележје фундаментализма пропагира да је пропаст исламске цивилизације у отклону од корена до фундамента. Исламски фундаменталисти се не разликују по питању теологије и тумачења светих списа од протестантских фундаментализама. Јасно је да постоји и фундаментализам у званично признатим државним границама, затим у теолошким образовном кругу људи који воде харизматске вође, али и у покретима верника без теолошког знања, који су најрадикалнији фундаменталисти и најмилитантнији и они су центар овог истраживања. Најрадикалнији фундаменталисти заступају идеологију оружане борбе за божију ствар па су и највећи доказ привржености Мухамедовој објави. Фундаменталисти се деле по хијерархији на већ заснованом степену милитантности. „Најнижа лествица ове поделе припада фундаментализму најширих маса верника. Изнад њега је фундаментализам улеме, а на врху исламски оријентисани екстремисти без теолошког знања (трећа група).“⁵¹ Код шиита, фундаментализам улеме је најмилитантнији због тога што свештеници шиити имају сасвим другачију улогу од сунитских свештеника. Као резултат тога наилази се на различита објашњењења појединих фундаменталистичких група у друштвеним деловањима. Основна разлика између фундаментализма улеме и онога из треће групе најмилитантнијих јесте у томе што улема своје захтеве своди на тежњу да се примени интегрално шеријатско право. Како каже Оливер Рој: “Фундаментализам младе и образоване интелигенције не тежи враћању шеријату, већ реконструкцији политичких односа на примеру првобитне исламске државе.”⁵² Ово је новина у исламским покретима у литератури се назива и исламистичким као и радикализмом.⁵³ Постављен као веома широка активност фундаментализам, а за разлику од њега исламизам или радикализам представља акцију свесно организованог дела заједнице верника са свим атрибутима политичким оформљеног покрета чији је основни циљ трансформација друштвених односа на основама политичке доктрине које су базиране на исламу. С обзиром на то да радикализам и исламизам представља начин реализације идеала како

⁵¹ Јефтић М., Савремени цихад као рат, Никола Пашић, Београд, 2001, стр. 248.

⁵² Рој, О., Фундаментализме, интегрисме исламисме, Еспирит, Лондон, 1985.

⁵³ Јефтић М., оп. цит., стр. 269.

их је представио Мухамед, он чини дело свеколиког фундаментализма, али као његова најспецифичнија и најмилитантнија форма.⁵⁴

3.2.Исламска идеологија и екстремизам

Исламска идеологија полази из перспективе религије, којом објашњава и разуме свет, светска збивања, узроке неуспеха, озлојеђеност и разлоге за деловање. Религијом у идеологији исламског фундаментализма тежи се обликовању природе политичких система, држава, начину владавине и живота уопште. На религијски начин се обликује скуп веровања идеја и ставова, као и место носиоца идеологије у томе. Персонална етика представља необично важан фактор за остваривање начела исламске социјалне етике. Идеологија исламског фундаментализма и екстремизма заснована је на индивидуалном тумачењу ислама од појединаца, група, организација или других инспиратора.⁵⁵ Утицај идеологије ислама има улогу у формирању идентитета у друштвеним исламским групама и он је уочљив на свим микро и макро нивоима, као што су ниво имена група, групних релација и институција. Идеологија мења социјалне актере и кроз политику идентитета она подразумева борбу за истину, али не било какву истину, већ истину која дозвољава политичку борбу у конструкцији истине. Оно што је важно у идеологији ислама је улога у очувању идентитета. Исламска идеологија доводи, до мање или веће изолације појединих група и земаља муслиманског света. Као идеологија ислам обезбеђује шему друштвене и верске интеракције одређујући односе између људи и Бога, али не указује на облике тих односа нити на идеалан облик владавине.⁵⁶ Муслимански екстремисти се рађају из дела фундаменталистичког учења и указују на погрешан пут ислама, којим је овај кренуо у новије време са историјског аспекта. Екстремисти тврде да су се владари у муслиманским земљама одрекли светог закона, и самим тим су отпадници од религије. Уочљив талас мржње, који карактерише екстремисте, плаши данас цео свет. Мржња је углавном усмерена на принципе и вредности западне цивилизације а њихове носиоце карактерише као непријатеље Бога. Они као непријатељи ниу познати само Курану, већ они постоје у Старом и Новом Завету. Сваки одговор екстремиста на расправу о

⁵⁴ Петровић И., оп. цит., стр.73-74.

⁵⁵ Петровић И., оп. цит., стр. 79.

⁵⁶ Петровић И., оп. цит., стр. 80.

проблемима своди се на констатацију: ”Не, дијалога нема, демократије нема, демократија је неверовање.”⁵⁷

Уколико се муслимански представници фундаментализма боре за Бога, нормално је прихватити да су њихови непријатељи против Бога. Муслиманска војска је божија војска, а војници су Божији војници. Исламски фундаментализам је нарочито постао значајан после револуције у Ирану. Карактер верског поглавара намеће обавезу да се штити чистота исламског верозакона (шеријата), и спречава његово скрнављење недозбољеним уношењем новотарија које се називају биде. Под фундаментализмом се подразумева жеља за враћањем извору и фундаменту ислама и постаје јасно зашто фундаменталисти захтевају да: ”Владар верника, буде највећи фундаменталиста.”⁵⁸ Екстремисти захтевају да владари буду и више од фундаменталиста и да њихове радње обележавају крајњи екстремизам. Фундаментализам ако је враћање коренима ислама, онда је екстремни фундаментализам екстремно враћање темељима. Исламски фундаментализам је стање у коме постоји друштво које је утемељено на постулатима Курана и посланиковој пракси.⁵⁹ ”Џихад је као исламска оружана борба у циљу одбране ислама, екстремистима постао пут као истинским верницима. На оне које одбацују да учествују или се чак колебају требало би гледати као на непријатеље Бога.”⁶⁰ Историјски фактори екстремизма испољавају се у целом свету, а највећа концентрација набројаних фактора налази се у исламским земљама где у многоне нису завршени ни процеси национално-државне консолидације. У условима недовршених процеса и неконсолидације главну улогу у консолидацији преузима ислам. У таквим условима се повећава улога религије насупрот саветодавне власти у управљању државом. Џамије и медресе постају центри пропаганде политичког екстремизма. Претварање екстремизма у посебну идеологију увек је било у рукама неколицине екстремиста.⁶¹ Социолози тврде да је у екстремном исламизму на једној страни група из нижих слојева друштва а на другој су представници образованих у друштву, идеолози и организатори екстремистичких групација. Екстремизам укључује елементе као што су цивилизацијско осећање, тежња за стицање и очување географских

⁵⁷ Матовић В., Самоубилачки тероризам ;како се постаје мученик, НКЗБПТ, Београд, 2006, стр. 47.

⁵⁸ Јефтић М., оп. цит., стр. 245-253.

⁵⁹ Пињо, Е., Исламски тероризам, Факултет политичких наука, Сарајево, 2003, стр. 5.

⁶⁰ Еспозито, Л., Џ., Исламска претња ,мит и стварност, Просвета,Београд, 1994, стр.155.

⁶¹ Пајин, Е., А., ”Социјална природа екстремизма и тероризма”, Република XVI, бр. 304, Београд, 2004, стр. 3.

елемената и ресурса и однос према колективном осећају, прецим а, као и култура и цивилизација.

Широм исламског света живе шиити⁶², као мањинска секта ислама. Највећи број њих се налази у Ираку и Ирану. Непризнају назив секта, јер је за шиите ислам недељив и само један, а они су једини и прави представници религије. Шиити негирају да су сунити једини представници Посланикове суне.⁶³ Али Шеријати најпознатији стратег иранске револуције тврди:” Термин сунизам” је много својственији шиитима, јер је суна коју они поштују аутентичнија од суне на коју се позивају сунити.”⁶⁴

3.3. Фундаменталистичка струја Ислама

Тероризам инспирисан верским инперативима доводи до снажног насиља и жртава него друге врсте тероризма. Верски терористи настоје да елиминишу широке категорије непријатеља, а такво насиље сматрају морално оправданим и право средство за постизање циљева. Религија која је у светим књигама и божија реч, а терористи говоре у име Божије служи за оправдавање таквих циљева.⁶⁵ Ово објашњава зашто је црквено одобрење важно за верске терористе као и благослов при томе. Верски терористи су саставни део светог рата. Циљеви су бескрајно отворени, па је самим тим и насиље безгранично. Себе виде као “аутсајдере” који траже суштинске провере у постојећим. Ове карактеристике се деле поред свих осталих терористичких група за исламске терористичке групе уопште. И шитски и сунитски екстремисти карактеришу своју борбу на сличан бескомпромисан начин. Основна форма даве је проповедање са куранским стихом ајетом. То је време нератоборног, мирољубивог и мисионарског цихада. Ову чињеницу данас користе многи реформисти да би доказали да је суштина ислама мир.⁶⁶

“О људи, Ми вас од једног човјека

и једне жене стварамо и на народе

⁶² Шиити –дословно „расцеп, одељак, партија „ Следбеници Алије и његових наследника Шиити одбацују легитимитет свих калифа усталичених после Алијевог убиства (661).

⁶³ Јефтић. М., оп. цит., стр. 306-312.

⁶⁴ Схаријати, А., Хисторије ет дестине, Синдбад, Парис, 1982.

⁶⁵ Хофман. Б., Унутар тероризма, Народна књига Алфа, Београд, 2000, стр. 84-86.

⁶⁶ Петровић И., оп. цит., стр.92.

и племена вас дијелимо да бисте
се упознали. Најугледнији код Алаха је онај
који Га се највише боји...⁶⁷

Мир ислама подразумева негирање права других који не желе бити Муслимани.⁶⁸ Фундаменталистичка струја ислама о том периоду тврди да је борба била мало присутна, јер је муслимански свет био у мањини, па би сукоби са политејистима били поражавајући. Суштина ислама није само мирољубива када посматрамо други део Курана, настао после 622. године, односно победе Мухамеда код бедра и трансформисања исламске религије у државну веру те претакања ислама у саму државу. Тај период ислама је суров према неистомишљеницима. Први део Курана настао у Меки садржи стихове који су мирољубиви и трпељиви, умерени и окренути божијој милости насупрот сура насталих у Медини, које су много дуже правног карактера и у којима се однос према немуслиманима поставља као однос према пријатељу. "Мухамед од тренутка увиђања своје моћи престао је да гаји толератан однос према политејизму. Приликом освајања меке 630 године, поломио је све идоле."⁶⁹ У том тренутку је дошла истина и да је лажи нестало, па је и однос према сународницима био и благ насупрот односу према Јеврејима. Анализирајући ове Мухамедове поступке већина аутора сматра да је поступак према сународницима био усмерен на стварање армије за очекиване сукобе са Персијом и Византијом.⁷⁰ Непријатељство према политејистима у односу на суседне државе испољено је према Византији и Персији, формирајући теорију међународних односа а на основу традиције Посланика и мединских сура Курана. По овоме би Муслимани који не прихватају Ислам као религију били непријатељи ислама. Теорија међународних односа је базирана на међународној подели целог света на територију ислама и територију рата. Мухамедов тријумф представља као последицу снаге исламског спиритуализма а не војне силе. Куран тврди да је суштина светог рата борба за истину, а пошто је само ислам истина, све остало је лаж. Исламски поглед на свет је пропорционалан својој религији и нема за циљ да брани земљу. Према исламском закону легитимно је ступити у рат против неверника и отпадника од вере побуњеника и разбојника. Смернице које

⁶⁷ Куран(XLIX, 13)(преузето из Танасковић Д., Ислам и ми, Партенон, Београд, 2010, стр. 24.

⁶⁸ Јефтић М., оп.цит., стр. 32.

⁶⁹ Хити, Ф., Историја Арапа, "Веселин Маслеша", Сарајево, 1988, стр.51.

⁷⁰ Јефтић М., Међународне претпоставке исламске трансформације у БиХ, Војно дело, Вол.45, бр.1-2, Београд, 1993, стр. 133-154.

даје Куран проширене су хадисима предањима која се баве пророковим поступцима и изјавама. Многа под њих се тичу светог рата: ”Џихад је ваша дужност под било којим владаром, било да је он побожан или зао...

Један дан борбе на граници бољи је од месец дана поста и молитве....Угриз мрава боли мученика више од убода оружја, јер му је он дражи од слатке воде у врућ летњи дан....Онај који умре не учествујући у овом покрету умире у некој врсти неверовања...научите да гађате јер је растојање од мете и стрелца један од вртова раја...рај се налази у сенци мачева...”. ...”Будући да је џихад обавеза религије детаљно је регулисан шеријатским законима. У средњовековним записима разматрана су правила ратовања, питања које се оружје употребљава јер се размишљало и о броју жртава који тај рат носи са собом.”⁷¹ Исламски фундаментализам добија на значају после иранске револуције. Носиоци искључивости у фундаментализму су екстремисти који захтевају да њихови владари буду више од фундаменталиста и да њихови поступци буду обележени крајњим екстремизмом. Џихад је као исламска оружана борба у циљу одбране ислама за екстремисте постао као пут истинских верника. Најбољи пример колико екстремизам сеже у прошлост је идеализација идеологије 7 века исламске заједнице који користи Ал-Каида. Исламска идеологија као систем веровања и вредности припада култури исламске цивилизације. Идеологија ислама утиче на формирање идентитета и група исламског света и она се прво исцрпљује у муслиманском свету са тенденцијом глобалног деловања. Идеологија Ал Каиде је идеологија њиховог вође, вахабијска идеологија која је заснована на учњима Пакистанца Мевдудија, а најутуцајнији од свих теоретичара екстремизма у сунитској варијанти је Сеид Кутб. Ислам подразумева лични вернички чин потпуног предавања Алаху и његовој вољи. Двосмислено тумачење Курана је присутно код екстремиста и они деле иста размишљања о упуштвима из Курана. Вахабијска милитантност се операционализује кроз активности Ал-Каиде. Ова религијска компонента даје терористичкимактима бескромпомисност. Модус вивенди исламске цивилизације представља џихад и екстремисти су убеђени да је Алах увек на њиховој страни , не постоји начин који би променио њихово веровање.⁷² Пошто је џихад обавеза религије милитантно схватање џихада ослобађа екстремисте од свих моралних норми у понашању.

⁷¹ Луис, Б., Криза ислама, свети рат и световни терор, Чаробна књига, Београд, 2004, стр. 57-63.

⁷² Петровић И., оп. цит., стр. 97.

4. ВАХАБИЗАМ КАО ИСЛАМСКИ ВЕРСКИ ПОКРЕТ

Вахабитски покрет добио је име по Мухамед ибд Абдел Вахаб који је верски учитељ и Шаих ул ислам (који је био исламски првак, човек који је мудар у исламу). Сваки прави верник мора да чини напоре ради очишћења ислама од онога што је по њему представљало теолошку иновацију (бида), празноверје (хуруфа), девијације и ревизију вере, невериштво (куфр), и кривоверје (илхад), јерес и отпадништво многобоштво и идолатрију. Ове појаве су карактеристичне за цахилију (доба незнања, варваризам), стање које је постојало у предисламском периоду. Мухамед ибд Абдел Вахаб је одбацио идеју о беспоговорном прихватању ауторитета (тарлид)⁷³ верско – правних школа у религији, признајући само два ауторитета – Куран и Суну, онако како су их схватала примењивала и преносила претходна три следбеника веровласника Мухамеда. Вахабитски шеих је повезивао проблеме у времену у којем је он живео са онима проблемима са којима се суочавао Божији посланик Мухамед.

Слика 1. Мухамед ибд Абдел Вахаб

Извор: <http://alchetron.com/Muhammad-ibn-Abd-al-Wahhab-1083988-W> (posećeno 22.04.2019).

⁷³ Тарлид је доктрина у исламској теологији која се односи на прихватање без даљег преиспитивања, ставова некога ко се сматра верским ауторитетом у питањима верског права верске праксе и личних ствари верника.

Реч је о конзервативном и пуританском верском покрету који може бити одређен као фундаменталистички, јер заговара враћање на основна изворна исламска учења, уз нескривену нетрпељивост у односу на Шиите, на суфизам, и дервише, као и на либерална исламска учења. Неки истакнути исламолози одређују вехабизам као „ревивалистички покрет“ тј. Као покрет који оживљава ислам, обнавља га без деградирајућих примеса, а други га пак гледају као реформистички покрет и најчешће без стављања предзнака на негативни и позитивни. Пакистански исламолог указује, да је опште оживљавање ортодоксије у исламском свету почело као опозиција корупцији религије и моралној лабавости, као и дегенерацији, преовлађујућим у муслиманском друштву у периферним провинцијама Османлијског царства у Индији. Ова тенденција се најчешће одразила у самој Арабији у XVIII веку у облику покрета који је у историји постао чувен као вахабитски покрет.⁷⁴ За духовну ситуацију владајућу у исламском свету током касног средњовековног периода карактеристична је затегнутост односа измађу ортодоксног сунитског ислама и суфизма. У неповерењу према суфизму предњачили су традиционалисти из Ханбаличке верско- правне школе, условно речено, најконзервативнији од четири призната мазбаха. Поновна афармација ортодоксије, започела је почетком XVII века и била је условљена кризом са којом се ислам све снажније суочавао и на духовном и на политичком плану. Конзервативни традиционалисти су супротставили живи дух моралног динамизма и снажног пуритамског активизма. О феномену вехабизма преовлађују мишљења да је са овим верским покретом започела епоха реформи и трансформација ислама, која је била и остала је изузетно сложена и пуна противречности, са различитим прогресивнијим или назаднијим покретима, под чијем облележјем ислам живи и данас. Први озбиљан реформаторски покрет у исламу био је вахабизам, који је на прелазу између XVIII и XIX века усмерио свој главни ударац против одступања од чистоте првобитног ислама.⁷⁵

За разлике од четири признате сунитске верско- правне школе које су „затвориле врата иџтихаду“⁷⁶ и шидског ислама, чија су врата увек отворена за иџтихад“, под условом да

⁷⁴ Фазлур Рахман – Дух Ислама, ИЗ“Југославија“ и Просвета“ Београд, 1983.стр. 273.

⁷⁵ Васиљев. Ј.С., Историја религије истока, „Ново дело“, Београд, 1987, стр. 8.

⁷⁶ Иџтихад је арапска реч која се користи за индивидуално и самостално тумачење исламских правних и верских извора у циљу примене норми из тих извора у конкретним ситуацијама и питањима. Иџтихад је сличан, у великој мери, тумачењу права, посебној дисциплини у оквиру теорије државе и права која се бави утврђивањем значења правних норми. Реч је дакле, о посебној и специфичној правној техници и методологији тумачења исламског права.

је човек довољно верски учен да може да га примењује, вахабити у први план стављају свој став да су „врата иџтихада отворена за све, за сваког верника“, који има право и дужност да сам сазна Објаву. Сваки муслиман који је писмен може сам да чита и да схвати Куран, нема потребе да га тумаче исламски учењаци нити су истинским муслиманима њихова посебна мишљења и инструкције нарочито потребне, осим у одређеним, релативно малобројним правним питањима и посебним ситуацијама. Вахабити су, у први план свог учења истакли активистички захтев да сваки верник треба сам и непосредно у конкретном времену и околностима да тумачи Куран и Суна, односно традиције о животу и делима Божијег веровесника Мухамеда, који су једини извори ислама, као и да самостално и дословно примењују исламске норме. Инсистирање на праву иџтихада за сваког верника и његово одбацивање таклида деловало је као велика ослобађајућа снага у околностима које су тада карактерисале исламски свет, упркос снажној опозицији против вахабита, и на верском и на политичком плану. Овакав став вахабита, могло би се рећи револуционарних размера, утицао је на правце даљег развоја ислама више него иједан други фактор.⁷⁷ Мохамед ибн Абдел Вахаб из арапског племена Бани Тамин, рођен је највероватније 1703.године у градићу Хуермили, у Нецду, садашњем каменитом пустињско планинаском региону на арабијском полуострву на подручју где се налази данашњи главни град Саудијске Арабије, Риад.⁷⁸ Он је био заокупљен настојањем да се врати виталност исламској вери због чега је у први план свог учења ставио концепт товхида (монотеизма), за разлику од модернистичких исламских покрета, као што су „Муслиманска браћа“, који полазе од истог става као вехабити, али као политички циљ постављају уједињење свих муслимана, што би по њима даље довело до обнављања халифата, односно поновног успостављања „истинске“ исламске државе.

Ослободилачки позив ислама је у духовној поруци по Мухамеду ибн Абдел Вахабу при чему се товхид уздиже на принцип људског ослобођења. У том смислу потврда јединствености Бога укида сваки облик обреда, осим обреда посвећеног Једином Богу. Код Мухамеда ибн Абдел Вахаба нема таквог експлицитног повезивања верских и политичких питања као код тзв. модернистичких исламских покрета, прецизније речено за њега не постоје политичка питања као таква, већ се он бави искључиво

⁷⁷ Фазлур Рахман, оп.цит.,1983. стр. 275.

⁷⁸ Ејуб Сабрин Паша наводи да је Мухамед ибн Абдел Вахаб рођен 1699.године, док се у неким других изворима тврди да је рођен 1701.године, а у понеким и 1703.године.

разматрањем питања вере, ислама као тоталитета света. Његово учење као и учење модернистичких исламистичких покрета, морају бити схваћени у историјском концепту, у конкретним историјским околностима. Овде се мора имати у виду да је „специфичност ислама као религије била у стапању верског и световног начела, верске власти и политичке администрације“⁷⁹ Овде је реч о апсолутном примату вере над политиком или барем над политиком како се она схвата у модерном, тзв. европском смислу речи. Одржавање стања „лагодне“ пасивности и „стабилне“ стагнације исламског света наредних векова било је у интересу и погодновало је очувању статуса власти државних врхова и владајућих слојева. Дела поменутих учењака, као и дела других средњовековних заговорника повратника на изворни ислам, на пут „Побожних предака“, била су мало позната све док Мухамед ибн Абдел Вахаб није почео да их заговара, наводи у својем учењу и шири по Арабијском полуострву. Мухамед ибн Абдел Вахаб је са своје стране тврдио да велики број муслимана уствари живи у цахили (добу незнања). Он их је оптуживао да они уопште нису прави муслимани, већ да су неверници, јер су „напустили стазу Алаха“ коју је он открио расул алаху (Божијем посланику Мухамеду) и којом су даље ишли Салаф ас Салиба. Заговорници враћања на изворни ислам се, због тога називају салафити. Одређени аутори изједначавају вахабизам и салафизам, али има и оних који праве разлику између ових верских покрета, као што то чини поменути амерички исламолог Хамид Алгар. Он наводи да је нетачно, неодговорно и опасно, посебно у клими после 11.ептембра 2001.године мешати салафите са вахабитима и стварати слику о америчким муслиманима према којој су они већином вахабити.⁸⁰ Тешко је направити потпуно јасну разлику између вахабита и салафита, за које неки исламолози наводе да заправо представљају вахабитске „рођаке у дипломатском оделу“.

Разлика између вахабита и салафита је у томе што наводно вахабити следе ханбалитску верско-правну школу, док салафити не следе ниједан од четири мазбаха. Неки салафити истичу да модерни салафизам није „чисти“ арапски покрет, док је традиционални вахабизам имао такве историјске карактеристике. Неки други тврди да је вахабизам учење које је званично у Саудисјкој Арабији и да је вахабитски покрет нераскидиво повезан са саудијским режимом, док су салафити раширени по целом свету и нису везано ни за један режим, без обзира на сличност односно идентичност

⁷⁹ Василјев. Л. С., оп. цит, 1987, стр. 138.

⁸⁰ Algar. H., Wahhabism – A Critical Essex, „Islamic Publications International“, New York, 2002, str. 70.

њихових схватања. Разоткривањем мита – ислам иза насиља⁸¹ наведен је став једног шеиха из куртског покрета „Ансар ал Ислам“ вахабитских опредељења да „тако нешто као вахабизам не постоји, већ постоји само истински ислам. Вахабијски вођа и оснивач Саудисје Арабије, краљ Абдел Азиз Ибн Сауд рекао је 1935.године у једном говору следеће: „Називају нас вахабијун. Говоре да је вахабизам наша школа, као да је то посебна школа. То је покварено и погрешно. То је пропаганда против нас. То су прљаве гласине. Ми немамо нови масхаб или нову агиду“.⁸² Вахабисти нису следбеници и ниједна од четири признате школе (мазхаб) сунитске јуриспруденције. Сами вахавити прихватају неке изворе исламског учења и прихватају наравно и ставове и коментаре изнете у кључном делу Мухамеда ибд Абдел Вахаба и његовим другим радовима и у својим деловима он највише говори о нападу распрострањеног веровања у моћ светаца и побожних људи као и верски обичаји који су следели из тих веровања. Он побија и одбацује широки дијапазам учења и праксе тзв. народне религије. Вахабитска теологија је утемељена на пуритамским и легалистичким ставовима и схватањима вере и верске праксе. Вахабизам је онај изворни ислам из седмог века који је подмлађен у новим, конкретно историјским околностима, бујајући нарочито данас због нарасле економске и финансијске моћи.⁸³ Вахабисти не прихватају било какву иновацију по питањима вере и верске праксе. Они забрањују многе верске обичаје и обреде упражњаване широм исламског света уз образложење да су они директно супротстављенини исламу.

У молитвама они забрањују помињање посланика или пророка, светаца или анђела јер су таква помињања по вахабитима, у суштини политеистичка.⁸⁴ Према изворним исламским учењима однос човека према Богу индивидуализован је и директан и све молитве морају бити упућене искључиво Богу, и у молитви не може бити поменуто ниједно друго име осим Божијег и само се Богу може исказивати посвећеност. Прави верници не смеју за себе да траже посредовање посланика или светаца код Алаха и то је један од значајних разлога због чега Вахабисти сматрају да су суфити и шиити

⁸¹ Bruce B. Lawrence, Shattering the Myth – Islam beyond the Violence, „Princeton University Press“, Prinstoun, 2000, стр. 128.

⁸² Појам Агида се односи на систем веровања, а у исламу постоји шест елемената у који верују сви муслимани. То су: вера у Бога, вера у посланике, и веровеснике, вера у Књигу коју је сам Бог послао, вера у Анђеле, вера у Судњи дан и живот после смрти и вера у судбину.

⁸³ www.faithfreedom.org

⁸⁴ Један од највећих грехова у исламу је када нека особа повезује друге богове или људска бића са Алахом, што се сматра делом иза кога директно стоји ђаво.

јеретици исто као и неки сунити јер они у својим молитвама помињу и људска бића. Вахабитима се највише замера то што упражњавају другачији молитвени обред нпр. Код заједничке молитве верници вахабитске оријентације аминују наглас када имам („вођа молитве“) заврши са учењем уводне куранске суре Фатиха („приступ“) што се не практикује у ханефитској верско правној школи. Вахабити дижу руке пре и после руку (прегибање у намазу) дижу руке после два реката (део, секвенца) молитве. Када је реч о другим облицима испољавања верске праксе они најстрожије забрањују слике, фотографије било ког живот бића које има душу. Такође забрањују игру, алкохол, музику, пушење, па чак и коришћење традиционалних бројаница или ношење свиле и златног накита. Такође се забрањује и гласан смех, нарицање на погребима, и испољавање јаких емоција и сваку ружну реч, односно све оно што ремети скроман и вери посвећен начин живота. Вахабити придају велики значај ритуалу и традицијама и не само у молитвама већ и у аспектима свакодневног живота. Њихова вера забрањује ношење амајлија и веровање у њихову исцељитељску моћ као и магију, врачаре и враћаре јер је то све за њих богохуљење. Вахабити прописују скромност у одевању и за мушкарце и за жене, па мушкарци обично носе скраћене панталоне што нема пуно везе са изворним вахабитским традицијама одевања, већ се појавило касније. Већина вахабита не брије браду и да брада само може да се скраћује, да се носи традиционална одећа и неки политиколози ове религије описују вахабизам као једну екстремну форму пуританизма и исламског конзерватизма.⁸⁵ Вахабизам није ограничен само на вахабијски покрет већ представља неку врсту оквирног појма вахабистичких идеја који се односе на све сличне форме у исламском свету.

Вахабизам би се могао сумирати као поновно потврђивање монотеизма и једнакости међу људима и повезан је са различитим степенима нове интерпретације позитивног наслеђа исламске традиције ради реконструкције муслиманског друштва.⁸⁶ Данас као глобални феномен вахабизам је остао као један од најатрактивнијих покрета у исламу. Већина муслимана сматра да вахабитски прозетелизам је подржан саудијским финансијским средствима и да снажно утиче на сунитски ислам. Савремени муслимански ученици опрезно констатују да вахабизам ставља ислам у средиште пажње јавног мњења и да многе муслимане вахабитски покрет подсећа на устанак хариџита у првим деценијама исламске историје. Реч је о настојању да се реформа вере

⁸⁵ Потежица, О., Вахабије, између истине и предрасуда, Филип Вишњић, Београд 2007., стр. 57-58.

⁸⁶ Фазлур Рахман, оп. цит., 1983. стр. 277.

наметне силом, да се она спроведе нетолерантним и фанатичним методима израслим на темељима идеализма. Однос вахабитских учења и верског насиља заслучује нарочиту пажњу посебно са аспекта да су данас салафити односно вахавити широка или хетерогена групација исламских и исламистичких верских покрета у оквиру које постоје бројне поделе. Политички покрет у исламу настао је у конкретним условима како би дошло до остваривања одређених политичких циљева. Духовно значење вахабизма и исламско буђење као и тежња за унутрашњом обновом муслиманског друштва било је искварено готово у истом тренутку када је његов спољашњи циљ – стицање друштвене и политичке моћи, био остварен успостављањем Краљевине Саудијске Арабије. Као и код свих великих покрета који имају револуционаре идеја Мухамеда ибн Абдел Вахаба се окаменила чим су његови потомци и следбеници добили власт, с обзиром да дух не може бити слуга власти, а власт неће да буде слуга духу.⁸⁷

4.1. Историјски настанак и развој вахабизма

Огроман утицај на развој вахабизма су имале британске обавештајне службе које су још пре две стотине година почеле радити на разједњивању исламских народа и подривању праве исламске вере. Вахабизам је конзервативан реформаторски покрет који је у Арабији у осамнаестом веку основао Мухамед ибн Абдул-Вахаб (1703–1791). Следбеници тог покрета сматрају себе „унитарцима“ због ватрене привржености идеји о Божјем јединству, ревности у откривању и искорењивању свих ставова и дела који би се могли сматрати идолопоклонством.⁸⁸ Припадници вахабитског покрета сматрају да светост и обожавање треба свести само на Алаха тј. Бога. Оснивач тог покрета је прихватио у потпуности схватања ханбалитске школе (Ибн Ханбал). Поред Ибн Ханбала, оснивача најстроже школе закона у исламу, још једна личност класичне арапске културе која је извршила посебно јак утицај на вахабитску доктрину јесте Ибн Тајмија, ханбалитски правник који је оштро осуђивао обожавање светаца. Ибн Абдул-Вахабове бескомпромисно строге религиозне ставове прихватио је Мухамед ибн Сауд, старешина племена Дарија, средином XVIII. века. Верски и политички савез емира и

⁸⁷ Потежица, О., оп. цит. стр. 65.

⁸⁸ Енциклопедија живих религија, Нолит, Београд, 1992, стр. 765.

верског шеиха био је потврђен 1743. године браком сина Мухамеда ибн Сауда и кћерке Мухамеда ибн Абдул-Вахаба, чији ће потомци касније постати господари скоро читавог Арабијског полуострва. Мухамед ибн Сауд је 1747. године јавно обзнанио да се ставља својим утицајем и моћи на страну вахабитског покрета и проглашава мишљења Абдел-Вахаба најисправнијим. Он је за себе задржао политичку и војну власт, а Мухамед ибн Абдел Вахаб постао је неприкосновени верски ауторитет. Тај потез је детерминисао будућност покрета који све до данас траје као моћна верско-политичка асоцијација у Арабији, где династија Саудита и вахабитски фундаментализам имају потпуну превласт. Тим реформистичким покретом започиње нова ера у Арабији која се може сматрати почетком модерне историје целог Блиског истока. Постављајући јединство Божје изнад свега и захтевајући да народна вера буде очишћена од новотарија Абдел-Вахабов позив одјекнуо је у целом исламском свету, од западне Африке до источне Индије.⁸⁹

Установљавајући сурову форму ислама која проповеда дословно читање Курана, удружен са локалним владарем Мухамедом ибн Саудом, Абдел-Вахаб је успео да освоји Арабију успостављајући своје виђење ислама. Мухамед ибн Абдел-Вахаб умро је 1792. године и наследио га је његов син. Енглеска је 1798. успоставила добре односе солидарности и подршке са принцем Саудом и није се мешала у њихове верске сукобе. Вахабити су 1806. године преузели контролу над Меком желећи да оспоре султану Отоманске империје право да чува свете градове. Медину су освојили 1804. године. Ибн Сауд је известио Британце прогласом (1810) да је издао наређење својим људима да не дирају британске лађе и бродове. Убрзо се показало право лице Британаца када је Сауд упутио апел за помоћ због могућег напада египатског валије Мухамед Али Паше. Пошто су Французи били умешани у Али Пашином походу, Британци им нису пружили помоћ. Док су се водиле борбе Британци су то искористили и заузели Бахрејн, чиме је почео процес колонизације. У време када је Карађорђева одсечена глава послата султану, у Цариграду је погубљен вахабитски емир Абдулах ибн Сауд (1818) са неколико својих следбеника.⁹⁰ Тако су вахабије буквално до XX века били у фази хибернације. Почетком XX века тачније 1902 године, успели су да освоје пустињски градић Ријад данашњи главни град Саудијске Арабије, потискујући моћну ривалску породицу Ал Рашид из Неџада која ће доживети коначни пораз 1922 године, када је

⁸⁹ Смаилагић, Н.: Лексикон ислама, Сарајево, 1990, стр. 656.

⁹⁰ Потежица, О., Вахабити-придошлице на Балкану, Политикологија религије, Београд, 2007, стр. 213.

изгубила подршку Турске. Саудити су повратили своје позиције за време великог Абдел Азиза II који је био крунисан за краља Хиџаза и Неџа (подручје данашње Саудијске Арабије) 1930. године. Његови потомци и данас владају Саудијском Арабијом.⁹¹ Династија Сауд и вахабити не би успели да овладају скоро читавим Арабијским полуострвом без подршке Британије. Уништење свих облика веровања и понашања који немају темеље у најранијем периоду ислама, тј. у прва три века његове историје био је циљ вахабитских реформи. Глобализација и све већа демократизација отвара нове могућности за експанзију тог покрета широм света. Будући да су штитили своје економске интересе, још од свог оснивања, 1932. године, Краљевина Саудијска Арабија је била под незваничном заштитом Британаца и САД. Само шест година од оснивања Саудијске Арабије, 1938. године, склопљен је споразум са америчком нафтном компанијом *Арамко* о експлоатацији пронађене нафте.

Из тих разлога, не чуди што је Мухамед Ибн Абд ал Вахаб за развој својих идеја и јачање позиције међу верницима добио велику финансијску помоћ баш од стране Британаца. Формирају се јаче милитантне организације и једна од најбитнијих ставки из Вахабовог тумачења, а то је да ислам мора имати своју “религиозну војску”, наишао је на погодно тле потпомогнуто финансијама. Вахабизам у свом тумачењу Курана дозвољава да се исламска вера намеће и силом. У том циљу, присталице вахабизма подржавају све облике могућих субверзивних деловања, оружане преврате, терористичке акте, насиље и обрачуне са неистомишљеницима и критичарима. Развијен је верски фанатизам који је много пута прерастао у терористички акт па је за разлику од других типова терористичких напада, религијски тероризам карактерише тиме што је покренут верским мотивима. „Религиозни терористи су искључиво интризично мотивисани.“⁹² Оваква мотивација, уз непрестану обуку и надгледање од стране лидера, верници постају доживотни послушници, окрећући леђа чак и мање радикалним и мирољубивим верницима. Таквим ставом вахабизам је управо био оно што је у том историјском тренутку одговарало Великој Британији, па и ватиканским идеолозима; из превасходно економских разлога, одговарало им је и разједињење муслиманског живља. Није тајна да им је намера била да „заваде па владају” разједињеним исламским народом. О утицају Британије јасно се говори у извештају

⁹¹ Смаилагић, Н.оп. цит., стр. 401.

⁹² Гађиновић, Р., Тероризам у политичкој и правној теорији, Медија центар Одбрана, Београд, 2011, стр. 112.

једног британског шпијуна са Средњег Истока, из 1970-тих, написаном као „Мемоари г. Хемфера”⁹³.

4.2. Место и значај вахабизма у савременом исламском свету

Историјски развој вахабизма потврђује становиште политикологије религије да вере или верски покрети ретко када могу да дуже опстану без директне или бар индиректне подршке државне организације. Чак и у оним случајевима када заговарају рушење постојећег државног уређења или се јављају у свом револуционарном виду борбе против стране окупације и „домаћих“ узурпатора, верски покрети теже да освоје или преузму власт, односно да створе сопствену државу.

Веза државе и религије, односно вере и политике, постоји и нема сумње од самих почетака људске историје, испољавајући се у различитим видовима.⁹⁴ Савремени вахабизам, односно салафизам се разликује од сличних исламистичких покрета који су активни до данас. Разлика је у томе што вахабити не одбацују само „западњачке идеологије“ као што су социјализам, апитализам, национализам, либерализам, патриотизам и сл., већ све друге западњачке концепте као што су нација, политичке партије, изборни систем, социјална правда или право, политика, устав, људска права, демократија идеологија, револуција, политичке реформе, економија и др. Вехабизам се идеји панарапске солидарности на међународном плану супроставио идеји исламске солидарности. Овакво верско опредељење које у потпуности негира политику и као такву даје апсолутни примат вери и представља заправо својеврсно политичко опредељење. То се добро види у изјави конзервативног саудијског краља Фахада (1982-2005), иначе великог и искреног савезника САД и Запада, да је демократија као западна институција страна Исламу који има сопствене облике учешћа људи у систему власти. Демократски ситем који доминира у свету не одговара овом подневљу. Изборном систему нема места у исламској вери којој су потребни владавина руковођена саветима и отвореност према свом стаду у којој је владар у потпуности одговоран свом народу. Вахабизам је салафизам покрет у оквиру сунитског ислама али се мора нагласити да тај

⁹³ <http://www.ivonazivkovic.net/VEHABIJE.html> (посећено 22.04.2019).

⁹⁴ О. Потежица, оп. цит., 2007, стр. 103.

покрет није хомоген, већ у његовом окриљу делују многе групе и огранци.⁹⁵ Салафизам, односно модерни вехабизам је у претходним деценијама имао утицај на појаву великог броја студија и књига у свиом исламским земљама⁹⁶ у којима се заговара обнова верских обреда у њиховом изворном облику и одстрањивање верске праксе која није заснована на Сунни и предањима „часних предака“; одбацивање остатака незнабожичких веровања; подстицање верника на јединство и верску солидарност; развијање моралности ради испуњавања обавезе покорности према Богу што одвраћа од зла и подразумева заговарање и чињење добра. Савременим Муслиманима омогућено је да се суоче са изазовима савременог света односно да они сами буду оспособљени за такво суочавање.

Вахабизам је данас најснажнији на Блиском истоку, али се његов утицај осећа у читавом исламском свету. Као главни правац вехабитског прозелитизма остаје Јужна Азија, где живи највише муслимана у свету, али они не запостављају ни један регион насељен муслиманима, а нарочито се и све видљивије њихов утицај осећа у земљама у којим они не чине већинску верску групацију и у муслиманској дијаспори у западним земљама. Право верни реформизам салафита је био под тим схватањима подржан од широког јавног мењења које је „веровало у ред и разборит развој“, које је имало поштовање за морални ауторитет верских вођа и које је било уверено да су умми потребни такви путокази на путу напретка, спојиви са традицијама „Побожних предака“.⁹⁷ Вахабизам као учење и покрет, у многим арапским и исламским земљама и није званично дозвољен. Утицај вахабитских идеја и учења на Ислам остаје и данас велики посебно када се има у виду деловање аутохтоних верских групација и покрета са сличним учењима, као и политичких партија са фундаменталистичким програмима. Међу њима треба посебно истаћи египатску „Муслиманску браћу“, а у другим арапским земљама фронт „исламског спаса“ и друге исламистичке организације у Алжиру „Исламски фронт акције“ у Јордану и сличне покрете у другим земљама. Већина поменутих фундаменталистичких и исламистичких групација је настала независно од вехабита, без њиховог директног утицаја и организационе подршке, али на истим или сличним верским и идејним основама. Једне од најважнијих савремених

⁹⁵ О. Потежица, оп. цит., 2007, стр. 119.

⁹⁶ У данашње време посебну улогу у томе има Интернет који постаје све лакше доступан чак и оним сиромашним слојевима. Поред своје функције да буде нека врста „контроле протока идеја“ Интернет постаје моћно оруђе у рукама свих оних који су на неко начин у слабијој позицији или су маргинализовани у глобализованом свету.

⁹⁷ Смајлагић, Н., оп. цит., 1990, стр. 506.

групација или организација као што су „Муслиманска браћа“ „Џамат –е –Ислами“, Талибански покрет, „Хиз ал Тахрир“, „Ал Каида“, „Хамас“ и неке друге о којима се данас у свету највише говори како би се показало које су њихове основне идеје, као и које су њихове сличности и разлике са вехабитима. Египатска „Муслиманска браћа“ изразито сунитски активистички покрет који је настао између осталог на учењима салафита и вахабита, представљају организацију релативно реформистички опредељену, а делом окренуту обнављању вере. „Муслиманска браћа“ полазе од става да је неопходно да имају политичку власт и да је преузму, како би били у стању да спроведу свој исламистички политички програм. Реч је о сунитској политичкој организацији која делује у скоро свим земљама арапског света и најутицајнија је исламистичка организација у новијој историји исламског света.⁹⁸

Политичка платформа ове организације је била изражена следећим циљевима: „Алах је наш циљ. Божији посланик је наш вођа. Куран је наш закон. Џихад је наш пут. Смрт на путу Алаха је наша највећа нада“.⁹⁹ Ова организација сматра да Куран и Суна треба да буду основа за уређење живота муслимана као и њихових породица, заједнице и државе. Заговарају и обнављање халифата, односно стварање јединствене исламске државе. „Муслиманска браћа“ су познати противници арапског национализма и панарабизма. Фундаменталистички Талибански покрет у Авганистану се јавио управо у Медресима Деобандија, углавном у пограничним областима између Авганистана и Пакистана, пакистанске фундаменталистичке организације „Џамијат Улема – е – Ислам“ и њених огранака иначе политичких савезника некадашње пакистанске премијерке Беназир Бутто. Сам израз талибани значи „студенти или ученици“. Прозелитизам или ширење вере, био је стожер вехабитског покрета од првих његових дана остаје то до данас. Вахабитска учења су у почетку била ширена огњем и сабљом, а данас се то чини огромним финансијским средствима. Вахабити су међу ретким муслиманима убеђеним да веру треба ширити свим средствима а у случају потребе и насиљем без обзира на то што данас дају далеко већи значај методама као што су индоктринација, инфилтрација, индивидуално регрутовање и финансијска помоћ. Околности у савременом свету стварају много већи простор и могућности вахабизма за јачање њиховог прозелитизма. Новац је кључна полуга растућег утицаја вахабита последњих деценија у многим земљама, како у онима у којима је ислам доминантна

⁹⁸ Потежица, О., оп. цит., 2007, стр. 121-122.

⁹⁹ Ибидем.

религија, тако и у онима у којима су муслимани мањина. Нема сумње да ће вахабитски значај у свету и даље се ширити и јачати јер се процењује да су они само продрли у многе исламске земље. Данас су посебно актуелни међу муслиманским мањинама у оним земљама које нису исламске. Процењује се да је Саудијска Арабија у последњих 25 година потрошила близу 100 милијарди долара за пропагирање вахабизма у свету, а сматра се да је обим тог финансирања у узлазном тренду због великог скока нафте у последње три године.¹⁰⁰

4.3. Деловање вахабија на просторима Балкана

Предели који на Балканском полуострву насељавају муслимани, било да се ради о БиХ, Србији, КиМ, Македонији, Црној Гори, Албанији, Бугарској или Грчкој, имају своје специфичности које се поклапају и са народима који на том подручју исповедају ислам. Балкански муслимани су и по етничко-језичким особеностима подељени у четири групе: словенску, албанску, турску и ромску, те је, зависно од тога, вевахибистичко учење нашло различит пријем у овим срединама. Ово додатно компликују различите историјске околности у којима су се балкански муслимани нашли, преклапање њихових националних и верских аспирација, однос са велесилама, било раније са Аустроугарском, нацистичком Немачком, или у последњих година са НАТО-ом и САД. Потежица такође примећује специфичност ситуације бивших југословенских република, од којих нас овде првенствено занимају БиХ, Србија, односно територија Санцака, као и КиМ.¹⁰¹ Систематски продор вахабијских идеја на просторе бивше Југославије и Балкана, пре свега међу муслимане БиХ, евидентан у првој половини осамдесетих година XX. века, и ово деловање се испољило у четири фазе:

- ❖ Прва фаза је трајала до 1992. године, односно до почетка грађанског рата у Босни и Херцеговини. Носиоци вевахибистичког учења били су углавном студенти исламских наука, који су своје студије окончали у Саудијској Арабији. У овом периоду јавља се и тензија унутар саме исламске заједнице,

¹⁰⁰ Кад је реч о средствима које вевахибити користе за пропаганду својих учења, треба поменути поређење да је комунистичка партија СССР-а у периоду од 1921 -1991 године утрошила на пропаганду тек 7 милијарди долара.

¹⁰¹ Потежица, О., оп. цит., 2007, стр. 162–219.

која се манифестовала као антагонизам између поборника (вахабистског или вахабијског) и локалног, традиционалног облика ислама.¹⁰²

- ❖ Друга фаза представља период грађанског рата у БиХ, од 1992. до 1995. године, када је, због ратног сукоба, антагонизам који је постојао унутар исламске заједнице маргинализован. Бројни исламистички покрети, потпомогнути још бројнијим тзв. хуманитарним организацијама под различитим називима, која су се стално мењала, служили су да на ове просторе усмере реку мудахедина, добровољаца из читавог света, као и реку новца, која се углавном сливала из Саудијске Арабије.

Овај покрет се и даље шири купујући имања на којима формирају своје базе, заводећи шеријатске законе и у овој фази све већи број младих људи одлази на студије у исламске образовне центре у Саудиској Арабији, пре свега у Медини, као и у Заливу.¹⁰³

- ❖ Период од 1996. до 2002. године, представља трећу фазу у којој је повећан број следбеника међу локалним муслиманима у БиХ, а све чешће се формирају организације са нескривено вахабитским опредељењем. Најпознатија међу њима је Активна исламска омладина (АИО), која је основана крајем 1995. године у Зеници, и којој ћемо накнадно посветити већу пажњу. Регионална распрострањеност вахабитског покрета своди се на централну Босну, односно на подручја Зенице, Бихаћа, Маглаја, Травника, Мостара, Бугојна, Теслића, Брчког, Завидовића, Калесије, Тузле, Горажда и др., мада се припадници овог покрета могу наћи у околини Приједора, па чак и у Бањој Луци. Овај покрет има своје испоставе у Новом Пазару, Земуну, на Косову и Метохији и другде. У овом периоду интензиван је рад бројних добротворних и мисионарских организација, преко којих су огромна средства служила за градњу бројних верских центара, џамија, народних кухиња, спортских клубова итд. Огроман новац који се сливао преко ових организација делом је завршио у џеповима оних који су у џихаду и исламској ствари видели неочекивану могућност за лично богаћење. Градови као Беч и Загреб, као центри организација које су преко својих локалних

¹⁰² Потежица, О., оп. цит., 2007, стр. 170-171.

¹⁰³ Ибид, стр. 171-173.

испостава финансирале вахабијске пројекте на територији БиХ, а касније и на КиМ.¹⁰⁴

- ❖ Након 11. септембра 2001. и терористичког напада на Светски трговински центар у Њујорку, почиње четврта фаза, када су велике светске силе увиделе директну повезаност терориста који су извели нападе у Америци и Европи и вахабијског учења. Ово својеврсно отрежњење земаља Западне Европе и Америке произвело је предузимање радикалних мера у контролисању и сузбијању разних организација које су стипендирале вахабијски облик ислама у БиХ, које су допринеле смањењу прилива новца који је до тада мање-више несметано дотицао. У овом периоду сазрели су плодови деценијске индоктринације. На католички Божић 2002. године убијена су три члана хрватске повратничке породице у Костајници, јављају се сукоби на међуверској, али и на међумуслиманској основи. Ово последње је поготову евидентно од 2003. године, а испољава се у злостављању имама који не прихватају вахабијско учење, запоседању џамија итд. Бројни су иступи вахабија против ауторитета Исламске верске заједнице БиХ, што се манифестовало и у бројним дебатама, од којих су неке и медијски пропраћене. Евидентан је и сукоб вахабија са органима власти БиХ, које под притиском међународне јавности настоје да одрже лабави босански мир.

У региону проблем тероризма изазван дејством вахабиста постаје значајан почетком XXI. века и то на територији Албаније, Македоније и Косова и Метохије, подручјима у којима од Османског царства живи велики број муслимана. Тренутно, има аутора који врло аргументовано полемишу о савременом неоосманизму.¹⁰⁵ У Албанији је ојачала Бин Ладенова терористичка мрежа, а према Симеуновић (2009), Албанија је Бин Ладену била до те мере привлачна да је намеравао да се у њој једног дана трајно настани. Познато је да ИСИС и ИСИЛ настоје да искористе „мафијашко – наркотичке канале и руте за прелаз из Сирије у Турску, и даље Грчку, Бугарску, Македонију,

¹⁰⁴ Потежица, О., оп. цит., 2007, стр. 173-179.

¹⁰⁵ Танасковић, Д., Неоосманизам: Доктрина и спољнополитичка пракса, Службени гласник, Београд, 2011.

Србију, БиХ, Хрватску, и даље ка ЕУ, где би се појавио као битан фактор трговине наркотицима“¹⁰⁶.

Како је у Босни ислам врло распрострањен, грађани су, са једне стране, били подложни утицају екстремизма, а са друге осетљивији на његов развој и таква Исламска верска заједница Босне и Херцеговине међу првима је реаговала на екстремизам на својој територији. Њени припадници указивали су на опасности од терористичких напада вахабиста још од 1991. године¹⁰⁷. Те године је објављен чланак у њиховом часопису „Препород“ у којем се истиче да су принципи вахабија сведени на паролу: „Или ћеш бити вахабија или ћемо те убити, отети ти имовину и поробити ти укућане.“ Фанатични борци, који су били немилосрдни према Србима и Хрватима претпоставка је да је међу њима било око 2000 арапских муџахедина. Око себе су окупљали локално становништво и добровољце из Рашке области и Санџака. Током пауза у борби, локално становништво слушало је верска предавања базирана на вахабијској идеологији, под финансијским покровитељством Саудијске Арабије. После рата, многи су остали да живе на територији Босне. Бивши борци су наставили са ширењем идеја вахабизма на територији Босне и Херцеговине и окупљајући око себе младе, углавном сиромашне људе. Сиромаштво је добра подлога за развој екстремизма: за своја учења, били су плаћени унутар саме организације. У истом периоду дошло је до „реисламизације босанског друштва“¹⁰⁸ са циљем ширења радикалних исламистичких идеја у све сегменте друштва, па и у безбедносне системе. „На тај начин би учврстила исламистичка идеологија јер би војска, полиција и обавештајно – безбедносни апарат дошли у руке људи оданих идејама исламизма. На самом почетку рата почело се са чишћењем непожељних елемената“, тако да су из државног апарата масовно уклоњени Срби, Хрвати и Бошњаци који нису прихватили нову религиозност, наметану од стране СДА кадрова.“¹⁰⁹ На територији Босне, сматра се да су вахабисти одговорни за већи број терористичких напада. Најчешће се помињу напад на амбасаду САД у Сарајеву, на полицијску станицу у Бугојну, напади у Рајловцу, Зворнику итд. Према мишљењу

¹⁰⁶ Бајагић, М., (2014): Исламска држава Ирака и Сирије (ИСИС/ИСИЛ) – настанак, развој, идеолошки темељи и циљеви, Политика националне безбедности 2/2014, Институт за политичке студије, Београд, стр. 34.

¹⁰⁷ Јевтић, М., Савремени цихад као рат, Београд: Нова књига, 2004, стр. 18.

¹⁰⁸ Драгишић, З. и Јанковић, Б. „Политика националне безбедности 2/2014, Институт за политичке студије, Београд, 2014, стр. 77.

¹⁰⁹ Ибид., стр. 78.

Ћеранића¹¹⁰, “Вехабије тренутно обављају "мисионарски" рад на терену. Циљ им је да окупе што већи број следбеника и да једног дана направе револуцију у БиХ и оснују своју државу.

То вреди и за Рашку област и за Косово“. Посебна опасност вреба од тренутно најугрожавније, националистичке струје међу босанском вахабијама. Њихови представници позивају да ратници не иду на ратишта у Сирији зато што се тамо боре за интересе Америке и Израела, већ да треба да остану на територији Балкана где треба да створе своју Исламску државу на територији Босне, Рашке области и Косова.¹¹¹ За терористичке организације са Косова одомаћио се назив нарко-тероризам. Тако стечени новац користи се за корупцију политичких врхова Косова али и директно испоручује исламистичким организацијама Блиског Истока. „Уколико припадник Албанске мафије хоће да набави повољније, као и сваку другу робу, дрогу у Авганистану, наилази на питање: да ли си добар верник, које у Европи није неопходно при таквој трансакцији. Уколико неко јесте добар верник цена дроге за њега у Авганистану, Пакистану или Турској је повољнија, тако, привидно или стварно, економско мотивисани криминалци постају део света исламистичког екстремизма.“¹¹² Ширење вахабистичких идеја финансијски је потпомогнуто и од стране Саудијског комитета за помоћ Косову и Чеченији (оформљен од Саудијске владе).

5. ИСЛАМСКИ ФУНДАМЕНТАЛИЗАМ У РАШКО-ПОЛИМСКОЈ ОБЛАСТИ

Рашко-полимска област чини најмању карику, али се налази у средишту надирућег ислама у бившој Југославији. Између БиХ и Космета, та планинска територија величине једног француског департмана кључна је за развој муслиманског радикализма у Југоисточној Европи. Назив “ Санџак”, који конкретно означава ово подручје, ушао је у широку употребу у другој половини XIX века, док су се велике

¹¹⁰ Интервју са Предрагом Ћеранићем, објављен у Вечерњим новостима 4. фебруара 2016., доступно на: [хтп://www.новости.рс/вести/насловна/република_српска/актуелно.655.хтмл:589341-Вехабије-у-БиХ-дизу-револуцију.](http://www.новости.рс/вести/насловна/република_српска/актуелно.655.хтмл:589341-Вехабије-у-БиХ-дизу-револуцију.)

¹¹¹ Ибид.

¹¹² Симеуновић, Д., оп. цит., 2009, стр. 226.

силе препирале око територије турског царства које се распадало. Данашњи Санџак тј., Рашко-полимска област, са пет општина у Републици Црној Гори и шест у републици Србији, представља мултиетничку регију у којој живи највећа словенска заједница муслиманске вероисповести на Балкану после БиХ, а у тој регији представља већинску етничку групу.¹¹³

Нови Пазар је највећа градска средина у Рашко –полимској области, са већином муслиманске етничке групације, Бошњака, а муслимански екстремисти настоје да га прикажу као верски, политички, економски и културни центар овог региона. Током протеклих деценија појавиле су се интензивне тенденције да Нови Пазар у будућности постане духовни центар свих муслимана на Балкану. У дубокој позадини испољавања муслиманског екстремизма налази се верски фактор који је наслеђе вишевековне турске исламизације ових простора, нарочито изражене током 15 века када је највећи број овдашњих хришћана примио ислам, али је он и последица нарастања и ширења савременог глобалног исламског фактора. На подручју Санџака данас нема правих (етничких) Турака, а онај број који је живео на овим просторима, у последњих 400-500 година у потпуности је изгубио турска етничка обележја. Током векова су примили начин живљења средине, која их је окруживала или су се одселили у Турску. Иза њих је остао екстремни ислам као разлог многих претходних наредних верских сукоба. Овде је муслимански екстремизам као и у БиХ, присутан у свим сферама друштвеног живота. Он датира још од времена повлачења Отоманског царства са балкана кроз реакцију Муслимана на Аустро-Угарско освајање ових простора, а данас он представља тежњу овдашњих екстремиста да обнови некада моћног исламског фактора на овим подручјима. Савремени муслимански екстремизам у Србији нарочито је изражен у општинама Нови Пазар, Сјеница и Тутин, где муслиманска етничка група има апсолутну већину. Са аспекта безбедоносне проблематике Републике Србије овај регион је у сваком погледу изузетно значајан и осетљив део њене територије. Ово је кризно подручје а дугогодишњим развојем муслиманског екстремизма са тенденцијама терористичког испољавања, дешавања у овом региону представљају безбедоносну претњу виталним вредностима државе Србије. Сам регион представља копнени коридор који спаја Муслимане, Албаније, Црне Горе, Космета са муслиманским делом БиХ, па је зато у центру пажње радикалних исламиста. Зато проблем добија на значају

¹¹³ Трифуновић, Д., Стојаковић Г., Врачар М., Тероризам и вехабизам, Филип Вишњић, Београд, 2011, стр. 239.

ако се узме у обзир значајна подршка свестких исламистичких центара локалном муслиманском екстремизму. Сам проблем се усложњава пружањем скривене подршке западних сила исламском фактору на Балкану, укључујући и сам новопазарски Санџак.

Безбедоносна пракса показује да секундарну манифестацију политике великих сила на Балкану представља појава радикалне исламистичке идеологије отелотворене у многим исламистичким групама и покретима, а данас све распрострањенијем вехабијском покрету у Рашко-полимском региону. Овај проблем поред религијске добија и политичку и економску димензију, а у условима вођења реалполитике у међународној заједници он захтева посебно истраживање са аспекта његове важности за безбедност Републике Србије. Вахабизам као појам чини сложену и дискутабилну одредницу и за данашње радикалне исламисте и у тзв. Санџаку, он данас као феномен, свакако представља синоним за верске групе и организације које терористичком стратегијом настоје да угрозе безбедност Србије у овом региону.¹¹⁴

5.1. Ширење веахабијског утицаја у Рашко-полимској области

Разматрајући феномен веахабизма у новопазарском Санџаку, ипак треба рећи поред многих сличности разлике у ширењу веахабијског утицаја у односу на ситуацију у БиХ, остају велике између осталог, зато што Санџак није био обухваћен грађанским ратом током 90-их година прошлог века, а самим тим није било директног утицаја муџахедина који су са собом ширили веахабизам. Није било ни великих финансијских донација ни значајнијих присуства мисионара из лажних исламских “добротворних организација “ док је број студената школованих у верским институцијама појединих арапских земаља нарочито у Саудијској Арабији био знатно мањи. Верска индокринација босанских Муслимана, вршена под утицајем снажне ратне пропаганде одвијала се много брже него што је то био случај са Санџаком, где су локални муслимани живели мирно са српским становништвом чак и у време ратних дешавања у БиХ.¹¹⁵ Веахабизам, у овој области, као и у другим деловима Балкана, треба тражити деценијама уназад, односно у мирној послератној историји бивше комунистичке

¹¹⁴ Трифуновић, Д., Стојаковић Г., Врачар М., оп. цит., стр. 242.

¹¹⁵ Трифуновић, Д., Стојаковић Г., Врачар М., оп. цит., стр. 249.

Југославије. Период од тог времена па све до првих година, последње деценије двадесетог века, када је дошло до радикализације политичког и верског стања у Санцаку, као последице истоветних дешавања у БиХ, представља прву фазу ширења вахабизма у овом региону и од велике је важности за даљи развој овог покрета.

Као и остали балкански муслимани, санцаклије су одржавали, ширили и учвршћивали контакте са исламским светом. То је био период активних пријатељских међудржавних односа Југославије са исламским земљама, институционализован кроз мирољубиву политику међународне организације Покрета несврстаних,¹¹⁶ чиме су створени услови свим југословенским муслиманима на одржавају, шире, продубљују и учвршћују контакте са исламским светом. У оквиру таквих односа створила се могућност за слободно стицање верског образовања у тим земљама. Као и други муслимани бивше Југославије, поједини муслимани из Санцака који су желели да заврше теолошки факултет ишли су на студије у Египат, Тунис и Саудијску Арабију уз посредство Исламске верске заједнице тадашње југословенске државе. У то време у Југославији није постојао ниједан теолошки факултет, осим две више школе у Скопљу и Сарајеву.¹¹⁷ Поред многих високо образовних институција, санчачки муслимани су, између осталог студирали и на исламским универзитетима под вехабијским утицајем, међу којима посебан значај завређује саудијски вехабијски Исламски универзитет у медини. Они данас претежно раде као имами, мада су активни и у културним центрима појединих исламских држава. Може се рећи да упоредо са верским школовањем у иностранству, рашко – полимски муслимани су искуство са пуританским исламом стицали и током студирања на домаћим универзитетима, где су се заједно школовали са студентима из исламских, претежно арапских земаља.¹¹⁸ Осуда вахабијских идеја углавном је долазила из интелектуалних кругова Бошњака, као и старешина Исламске верске заједнице тадашње федералне државе.

Сарајевски политиколог и муслимански интелектуалац, професор Факултета политичких наука у Сарајеву Хасан Сушић, упозоравао је на деловање вахабија на овим просторима још почетком 80-их година прошлог века. Тај почетак 80-их година сматра се за први период доласка вахабијског учења на Балкан, јер су се после

¹¹⁶ Покрет несврстаних настао је 1961.године, а прва конференција одржана је у Београду исте године.

¹¹⁷ Тек 1977.године отворен је Исламски теолошки факултет у Сарајеву.

¹¹⁸ Више образовање овдашњег становништва било је углавном одвојено, па је већина Србија из Санцака уписивала универзитете у Нишу или Београду, а многи Бошњаци су похађали универзитете у Сарајеву и касније у Приштини.

школовања, најчешће у Саудијској арабији, први мисионари оваквог схватања ислама почели враћати у тадашњу Југославију.¹¹⁹ Вахабије подстрекавају муслимане изван арапског света да се не мире са религијским статусом у оквиру држава у којима су верска мањина, индиректно заговарајући чак и оружане сукобе. Овде су дошле до изражаја у деловању организације као што су Светска исламска лига (Рабита), Организација исламске конференције (ОИК), Светска скупштина муслиманске омладине и друге сличне међународне и транснационалне исламске организације и асоцијације исламистичког, конзервативног и фундаменталистичког типа.¹²⁰ Закључује се да је степен вахабијског продора у Санџак у периоду 90-их година прошлог века иако директно проузрокован босанским збивањима, био мањих размера него у БиХ, крећући се више према Сарајеву као духовном центру Муслимана, него према Новом Пазару. Иако имају видне разлике са БиХ које се манифестују у обиму утицајних фактора на појаву и ширење вахабизма ова појава је више деценија у Рашко-полимској области, кроз поменуте фазе ширења са тенденцијом њеног даљег развоја. Феномен вахабијског ислама био је у Рашко-полимској области непознат до почетка рата у БиХ и доласка у њу првих муцахедина, хуманитараца и мисионара из исламских земаља, када су санџаклије оствариле прве озбиљније контакте са носиоцима овог покрета и радикалне исламске идеологије. Корене вахабизма у овој области као и у другим деловима Балкана тражимо деценијама уназад и у мирној послератној историји бивше комунистичке Југославије.¹²¹

Узроци који доприносе ширењу вахабијског покрета на простору рашко-полимске области су следећи:¹²²

- ❖ Општи економски и социјални проблеми – тренутна материјално-финансијска ситуација у Рашкој области погодује деловању вахабиста. Незапосленост, финансијска безперспективност, а са друге стране сигурна месечна новчана примања за оне који приступе покрету вахабиста, са само једном обавезом ширења, учења и пропагирања вахабијског учења, делују привлачно младим људима.

¹¹⁹ Крајем 80-их година отпочео је други талас долазака, пре свега захваљујући формирању „Бечке централе“ вахабија, која је имала моћну финансијску подршку мреже тада једног од најтраженијих светских терориста Абу Нидала.

¹²⁰ Потезица. О., оп.цит., стр. 168.

¹²¹ Трифуновић, Д., Стојаковић Г., Врачар М., оп. цит., стр. 250.

¹²² Тасић С., Благојевић С., Исламски екстремизам и фундаментализам у рашкој области као претња политичком систему Србије, Војно дело, Београд, бр.6/2017, стр. 481.

- ❖ Пасивност Исламских заједница – наиме ниједна од две заједнице, ИЗУС и ИЗС се није јавно оградила од вехабијског покрета, а првенствени разлог је искључиво финансијске природе. Ни једна од ових заједница није заинтересована за прекид веза са Саудијском Арабијом који би уједно и значио прекид дотока новца из ове земље.
- ❖ Антиамеричко расположење – вахабије осуђују САД да воде крсташке ратове на Блиском истоку против муслимана;
- ❖ Однос појединих бошњачких странака и њихових лидера према вахабистима говорећи језиком нетолеранције и мржње, код већ постојећих исламских екстремиста још више се јача екстремизам и нетолеранција.

5.2.Однос Исламске верске заједнице Санцака према деловању вахабија

Исламски екстремизам несумњиво наставља да јача у Санцаку. Он је већ дуго у процесу јачања, што је последица распада федералне Југославије, става великих сила, ратова, нарасања глобалног исламског фундаментализма, системских институционалних проблема након политичких промена у Србији 2000. године и свеопштег осећаја Исламске заједнице Санцака да је она у успону, док су њени супарници и противници а пре свега Срби, у опадању. Само исељавање Срба из ове области полако се, али сигурно наставља, што због тихог нарасања муслиманског екстремизма, што због социјалних проблема. Њихов проценат у Новом Пазару непрекидно опада, а у Општини Тутин, готово их више практично и нема.¹²³

Привредна неразвијеност Рашко-полимске области тренутно погодује лидерима ИЗ Санцака са једне стране, она поспешује исељавање Срба, а са друге у томе се константно проналази разлог за незадовољство и револт муслиманског становништва према државним институцијама. Исламска заједница Санцака у локалном муслиманском становништву намеће схватање да су намерно остављени на маргинама привредног развоја само из разлога што су национална и верска мањина у Србији, а то

¹²³ Као што је наведено, према попису становништва у Републици Србији из 2002.године проценат муслиманског становништва у Новом Пазару износи 78%, у Тутину 94,9 % и у Сјеници 75%.

се упорно користи као основа за покретање тзв. „санџачког питања“ према међународној заједници о свеопштој угрожености бошњачког народа у Србији. Исламска заједница Санџака тренутно има као приоритетан циљ поспешивање екстремистичког деловања локалних вахабија у овом региону, али је потребно одбацити помисао да је она генерално против постојања овог покрета, јер он ужива подршку дела старешинства из разлога остваривања одређених интереса. Без обзира на то што вахабије упорно покушавају да створе паралелну заједницу и што је ИЗ Санџака у јуну 2006. године саопштила да вахабије често праве проблеме у џамијама, ометају верске обреде, и покушавају да наметну свој начин молитве, у почетку су се верски званичници у овом региону упадљиво уздржавали од оштрије и енергичније осуде те исламске секте. Опасност од фанатизма, радикализма и екстремизма, уз оцену да није реч о вахабијама, већ о „незапосленим, неангажованим људима који су нервозни због тога што мисле да су обесправљени“, како је претходно говорио муфтија Зукорлић, није ни приближно било довољно за сузбијање вахабизма, већ је практично представљало његово оправдање лошим социјалним положајем и тиме га подстицао. У једном од интервјуа 2006. године муфтија Зукорлић је о повезаности вахабија са тероризмом изнео: „иако се вахабизам у историји Ислама схвата као радикалан покрет, он нема подлогу за тероризам.“¹²⁴ Муфтија Муамер Зукорлић званично се ограђивао и дистанцирао од деловања локалних вахабија, он је са друге стране, према њима био веома толерантан. На питање да ли контактира са неким од њих, муфтија Зукорлић одговара: „могуће је да се деси неки неформалан разговор, кроз неке личне релације, пријатељске или породичне, али не постоји никакав облик званичне комуникације са њима...“¹²⁵ Вахабије имају сасвим другачију стратегију која је дубоко укореењена ригидност идеологије њиховог покрета.

Активности ИЗ Санџака у остваривању ових циљева се манифестују у поступности и тактичности и вахабије називају оклевањем и неодлучношћу па чак иду и до оптужби за неверништво издајом и сарадњом са српским „кијафирским“ режимом. Њихов однос је сложен и како би се схватила природа њихових сукоба потребно је детаљније разматрати и друге разлоге за примену различитих стратегија. Анализом улоге ИЗ Санџака у ширењу вахабизма објашњено је да су ислам и политика једно, а да је у Рашко-полимској области дошло до потпуне политизације религије што се потврдило

¹²⁴ Ратници шеријата, Национални недељник Европа, од 15. јуна 2006.

¹²⁵ Ибидем

активностима старешинства ИЗ Санцака. Речено је да су молитве и дерсове изгледали као политички говори и све у циљу радикализације стања у овом региону. Данас се у овом региону религија доста злоупотребљава а онда се константно користи за пласирање политичких планова. Зукорлић као духовни поглавар санџачких муслимана по цени међународне кризне групе у протеклих година је сазрео у софистицираног политичког моћника и његов утицај се осећа кроз многе аспекте свакодневног живота. Његово виђење будућности Санцака у великој мери зависи од њега, исто колико и од политичара из Београда.¹²⁶ Локалне вахабије се оштро супротстављају оваквом политичком начину борбе а решење виде искључиво у тренутном посезању за мачем. Оне несагледавају своју реалну моћ па таквим начином борбе постижу жељени циљ на дугорочном плану, а о томе се уопште и не размишља. Разлози за такве ставове леже у њиховој ригидности односно у искључивости и фанатизованости. О вахабијама Мухамед Јусуфспахић који је иначе београдски имам и представља муслимане као нервозне и фрустриране и чија је исфрустрираност разлог њихове неметодичности.¹²⁷ Такође такво понашање се објашњава и кроз анализу верског тероризма који каже да су световни терористи рађе постајали савезници са непријатељима, него да их све без разлике поубијају. Верски терористи немају никакве задршке у том погледу јер они свет виде као бојно поље између силе светла и силе мрака. Такође победа се не постиже у политичким оквирима и непријатељ мора бити потпуно уништен.¹²⁸ Разлог за екстремно деловање вахабијског покрета налази се и у профилу његових припадника. Припадници овог покрета углавном су необразована и незапослена омладина која и немају довољно верско образовање.

Такође је запажен и велики број припадника који припадају криминалном миљеу и вандалским групама, као што су навијачке. Припадност покрету не заснивају искључиво на идеологији већ су ту да би били на сваки начин „утицајни фактор“, у својим малим срединама.¹²⁹ Вахабизам као феномен радикалне природе тренутно мање опасан за Србију јер је предвидив за разлику од класичног сунитског ислама иза којег стоји ИЗ Санџак представља већу опасност по ИЗ Санџак јер он води до унутар муслиманских подела, угрожавајући њено тактичко и постепено деловање. Вахабијски покрет у Рашко- полимској области могао би се описати као покрет ван контроле

¹²⁶ International Crisis Group, Serbias Sandzak Still Forgotten, Europe REport N 162, 8 април 2005.

¹²⁷ Ко су вехабије – одговара београдски имам Мухамед Јусуфспахић, Блиц, од 06. новембра 2006.

¹²⁸ Вајт, Р., Џ.: Тероризам, Александрија Прес Београд 2004, стр. 38.

¹²⁹ Трифуновић Д., Стојаковић. Г., Врачар. М., оп, цит., стр. 296.

исламске заједнице. ИЗ Санцака је успела да у јавности прикрије ове сукобе, описујујући вахабије као појединачне изгреднике, који уносе раздор међу муслиманско становништво. Санчачки муфтија карактерише вахабије као радикални покрет од којег прети опасност: “овакве девијације се јављају на пукотинама у функционисању исламске верске заједнице, јер када нема организованог и институционалног тумачења ислама, онда појединци преузимају ту улогу и својим девијантним тумачењем доводе до последица које могу трагично да се заврше”.¹³⁰ Сукоб локалних вахабија ИЗ Санцака евидентан је али летантним подржавањем вахабијског покрета наставља се интензивном верском индоктринацијом локалних муслимана. Индоктрином муслиманском популацијом лакше је манипулисати и усмеравати је у правцу остварења политичких циљева. Подржавањем локалног вахабијског покрета обезбеђује се неопходна и значајна новчана средства за ИЗ Санцака из исламских земаља, а посебно Саудијске арабије. Та средства користе се за изградњу медреса и високо образованих верских установа у којима се на дуже стазе ствара неопходан школски кадар који ће пропагирати и бити утемељен у исламско учење. Вахабијски покрет у Санцаку користи се и за изазивање повремених инцидената који лидери ИЗ Санцака не описују као догађаје са верском позадином већ као револт и реакцију одређеног броја Санчачке омладине на социјалне проблеме и угрожену егзистенцију. Порука која се шаље кроз такве инциденте служе за континуирано оптуживање државе Србије за угрожавање верских и националних права мањина бошњачког народа. Деловањем вахабија упућује се јасна порука како локалном тако и српском становништву на тај начин се ствара осећај страха и постепено исељавање са овог простора.

О ширењу исламских институција ван границе Санцака битно је поменути да је поред јединице универзитета у Суботици у том граду августа 2008.године отворени први исламски верски објект у Војводини „Мухацић – џамија“ и то као први исламски верски објект након 200 година на путу од Софије до Будимпеште, а отворио је лидер ИЗ Санцака муфтија Зукорлић и то са председником донатора из Турске Мехмедом Јилмазом, који је уручио Часни Куран председнику ИЗ у Суботици Фетишу Курдалију.¹³¹ Приметно је да се Ислам а са њим и вахабизам последњих година шири и у централној Србији, и то највише у Нишу, где се појава првих вахабија везује за роме који су дошли са Косова 1999.године. Отварањем факултета са исламским предзнаком

¹³⁰ Ако ми страдамо, страдаће и држава, Куир, од 29.априла 2007.

¹³¹ Трифуновић Д.,Стојаковић.Г., Врачар. М.оп. цит.стр. 302.

и подизањем џамија у Санџаку и осталим деловима Србије има вишеструке функције. Факултетским образовањем на исламском универзитету ИЗ Санџака дугорочно се добија школовани академски кадар и налик је косовском сценарију бити предводник извесних будућих активности а све у правцу осамостаљења Санџака. Овим планским и дугорочним деловањем ИЗ Санџака се опредељује на промишљеност и поступност а то се битно разликује, али и сукобљава са групама локалних вахабија. Ово никако не значи да су радикалне групе верника одбачене од стране ИЗ Санџака и да имају важну улогу у ширењу исламске идеологије. Међународна кризна група је указала да муфтија Зукорлић има мало реалних могућности и средстава да се касније супротстави ширењу вахабизма. „Саудијска хуманитарна организација „Рабита“ је почетком септембра 2005.године условила на једном скупу у Сарајеву давање значајних финансијских донација што је омогућавало вахабијама да користе верске објекте ИЗ у Санџаку“.¹³²

5.3. Откривање терористичке групе вахабија у Рашкој области

На основу оперативних података о терористичким активностима за које се претпоставило да су формално настале 2003.године, припадници МУП-а Републике Србије извршили су у поподневним сатима 16.марта 2007.године претрагу терена у околини Новог Пазара на обронцима планине Нинаја. При претрази у шуми је пронађено више шатора, а у пећини са наоружањем муницијом, експлозивом, храном, војном одећом и обућом, као и канистерима са водом и горивом, полиција је утврдила да експлозив и већи део наоружања потиче са Косова и Метохије.

У периоду док је трајала претрага на лицу места ухапшена су четири наоружана Новопазарца Мирсада Прентића, Фуада Хоџића, и браћу Сенада Ивахида Веисловића. Приликом хапшења Фуат Хоџић обратио се полицајцу речима:“ти си ми непријатељ и, ако Бог да Иншалах неће дуго овако. Ја не признајем ову државу и овај закон већ само Алаха јединога. Ја сам за тебе сада Бин Ладен, твој смртни непријатељ, ја сам роб Алаху, а ти робуј парама и служби. Биће ово друга Сребреница, пиштољ на главу, метак у чело, ако Бог да иншалах и када дође наше време неће бити стој пуцању, него

¹³² Потежица. О.,оп. цит. стр. 195.

одмах пуцано“.¹³³ Претресом станова истог дана ухапшени су Сенад Веисловић, Хуат Хоџић као и Ахмедина Прентић, и пронађен је велики број брошура и дискова са аудио и видео записима који су везани за величање „Ал каиде“ и тероризма. Такође су пронађени и траговир посећивања интернет презентација, продавница оружја као и авионски снимак ширег подручја Новог Пазара. Основне поруке читавог материјала сведене су на неколико теза и то:

- ❖ Приказивање муслиманских земаља и народа као поробљених и понижених од стране различитих непријатеља које повезује мржња према исламу;
- ❖ Бог наређује борбу против неверника и убијајући их муслимани обављају божији посао;
- ❖ Муслимани не треба да се брину за сопствене животе јер су ионако у божијим рукама и треба да се радују смрти јер ће за њу од Бога бити нагређени у рају;
- ❖ Непријатељима колико год били снажни омогућити да схвате да су непобедиви шта више они су кукавице које се лако деморалишу.¹³⁴

Хапшењем групе вахабија и подизањем оптужнице пред Специјалним судом у Београду 14. септембра 2007. године у Санџаку није престало терористичко организовање и испољавање. Након погибије Исмаила Прентића и хапшење Сенада Рамовића и других чланова групе Неџад Булић наметнуо се као нови неформални вођа санџачке вахабијске базе. Он је наставио да одржава контакте са Бајрамом Асланијем у Косовској Митровици као и другим терористима на Косову и Метохији и преко ње је прибавио нову количину муниције и минско – експлозивних средстава за извођење нових терористичких напада.

Такође је наставио да одржава контакте и са екстремистима са територије Турске, Немачке и Сирије које је повремено и посећивао. Кренуо је у регрутацију нових чланова, међу којима је и новопазарац Енес Мујановић, звани „Енко“. Под надзором Булића у периоду од маја до септембра 2007. године започете су нове припреме за

¹³³ Оптужница против петочлане групе санџачких вахабија (Република Србија, Окружно јавно тужилаштво, Специјално тужилаштво, КТ.С.бр.6/07, Београд, од 14.09.2007.године.

¹³⁴ Трифуновић Д., Стојаковић. Г., Врачар. М. оп. цит. 318-319.

извођење терористичких напада у Новом Пазару.¹³⁵ Мета напада одбрана је околина стадиона у Новом Пазару и то је локација на којој се одржавају утакмице уз присуство полиције. Са тим циљем 15.септембра 2007. године у току одржавања фудбалске утакмице Булић је наложио Енесу Вујановићу да осмотри на којим су локацијама распоређени полицајци како би то фото-документовао. Пошто су прибављене све информације Адис Мурић из Косовске Митровице 19. септембра 2007. године кренуо је према Новом Пазару са намером да изврши оружани напад на припаднике полиције у чему га је полиција зауставила код места Рибарићи. Приликом претреса код њега је пронађена једна ручна бомба и већа количина пушчане муниције, а са њим истог дана је лишен слободе Енес Мујановић, док је Булић побегао најпре на КиМ, а затим у Турску.¹³⁶ Водећи судски поступак против прве групе вахабија (ћелије Исмаила Прентића) утврђене су намере терористичког испољавања али се тада дошло и до важних безбедоносно интересантних сазнања о повезаности ове групе са иностраним субјектима глобалног цихада. Као мете ухапшених вехабија требале су да буду зграде Народног позоршта, Амбасада САД и хотел „Парк“ у Београду, затим зграда полиције, болнице, и трафо-станице у Новом Пазару као и друге новопазарске џамије – „Хаци – Кадријина“ и „Букрешка“. Муфтија Зукорлић одбио је тешке наводе који су у току суђења изјављене од стране Рамовића који је рекао „онај ко је против мене је и мој непријатељ, а муфтија Зукорлић је мој непријатељ. Он није хтео да причамо шта се дешава у исламској заједници... Ми смо Исламска заједница, они су зверска заједница“.¹³⁷ Без обзира што је муфтија Зукорлић одбио све тешке наводе Рамовића називавивши их бесмислицама и оптужени Фуад Хоџић је током суђења изнео тешке речи такође на рачун Муфтије.

Они су Зукорлића прозивали кроз приче да је слао наоружане људе на вернике који нису хтели да одступе од правог учења ислама и нагласио је да су Зукорлићеви људи обучени у њиховој стрељани и да их шаље на обуку у војну базу „Бондстил“. „То нико не види јер муфтију штити америчка и јеврејска амбасада изјавио је Хоџић као и да свака његова реченица је поткана мржњом јер муфтија не улази у џамију. Он се не клања и не ради ствари које ми је мрско да поменем јер хушка народ и води се оном

¹³⁵ Вехабије из Пазара и Митровице спремале су терористичке акције у Србији, БиХ и Македонији, Политика, од 12.децембра 2008. године.

¹³⁶ Трифуновић Д., Стојаковић Г., Врачар М.,оп. цит.стр. 323.

¹³⁷ Вехабије из Пазара и Митровице спремале су терористичке акције у Србији, БиХ и Македонији, Политика, од 12. децембра 2008. године.

завиди па владај. У свему томе му помаже неко ко седи у српској влади, а ту су и саветници из америчке амбасаде“.¹³⁸ Део санџачких муслимана који су током рата у БиХ били у спрези са муџахединима наставља ту сарадњу и данас и то преко вахабијске мреже. Припадници санџачке вахабијске групе били су повезани са групама које су деловале преко интернет сајта „Kelimetulhaqq“, који пропагира идеологију глобалног цихада и базира се на погледима и писањима реформаторима алвахаба и терористе Осаме Бин Ладена. Сајт је објавио мноштво материјала који су били везани за сукове у Араб џамији у којем су исламска заједница Санџака и њени званичници представљени као одговорни за све проблеме Муслимана. Ушло се у отворени рат са званичницима ИЗ Санџака уз последњи позив да оставе лажи иза себе. После погибије Исмаила Прентића постављена је његова слика као шехида, са изражавањем захвалности што је дао живот у борби са Кјафирима. Вахабије у Рашкој области су део глобалне мреже цихада и припадници „беле Ал каиде“ што доказују и процеси у овој групи али многи други релевантни подаци који дају исти закључак. Глобални цихад дубоко је ангажован у овом региону и непрестано јача регрутујући млађе чланове међусанџачком омладином. У овом региону је јака вахабијска база која је инспирисана од многих исламистичких центара и која након хапшења својих вођа спроводи прегруписавање и припреме за наредне радикалне подухвате.

5.4. Антитерористичке мере против екстремног тероризма

Зачетник модерног урбаног тероризма био је Франц Фанон, који се након завршеног медицинског факултета у Француској 1954.године запослио у главном граду Алжира. Фанон је радио као психијатар у Алжиру, и када су алжирци подигли устанак против француза прешао је на страну побуњеника. Он је веровао да су притисци које је вршио експлоататорски империјализам били главни узрози интелектуалних болести у Алжиру. Сам начин његове борбе била је насилна резолуција, са герилским ратом и терористичким акцијама. Сматрао је да се тероризам не сме изводити против цивилног становништва јер би се тако одвратиле присталице од подршке резолуције. Његове идеје су биле веома прихваћене у земљама трећег света, а у Латинској Америци

¹³⁸ Муфтија ће сломити врат, Вечерње новости од 17.јануара 2008. године.

доживеле су праву узлет. Урбани тероризам је у последњим деценијама задао највише проблема органима државне заштите у многим земљама у којима је присутан. Он је веома опасан, прикривено делује, изненада се појављује и тешко се проналазе базе терориста у великим урбаним центрима. Можемо рећи практично да сваки прозор, подрум, кров, може бити место одакле терористи могу деловати. Урбане терористе карактерише конспиративност високог степена. Они су пре подне „узорни грађани“, студенти, професори, а кад се спусти ноћ њихове „алатке“ су експлозивни, бомбе и сл. Када се они нађу на сигурном месту, оглашавају се и преузимају одговорност за спроведене терористичке активности. Урбани терористи најчешће бирају „меке“ мете и обично су њихови напади неселективни. Терористе карактерише афективна индиферентност, никад им није доста крви недужних, злочине понављају чак и када се налазе у полицијској омчи. Урбани терористи су обично ултрадесничасрски. Њихов циљ јесте изазивање хаоса, провоцирање државе да насумице спроведе терор, како би страдало што више недужних људи. Откривање физичких извршилаца урбаног тероризма није до краја завршен посао, што значи да органи заштите морају открити главе идеологе тероризма, а не само извршиоце. Овако нешто је у једном тренутку успело Немцима и Италијанима, тек онда када су снаге безбедности провириле у конспиративно језгро урбаног тероризма. Борба мора бити селективна, а акцију воде специјализовани антитерористички тимови. Много је тежа борба против урбаног тероризма него против руралног. Саме антитерористичке активности у урбаној средини су једна од најкомпликованијих и веома их је тешко успешно спровести, а да не страда цивилно становништво.

Терористи у урбаној средини су највећи извор страха, зебње, дефетизма и панике. Код становништва се ствара стање психолошке нестабилности, јер се никада не зна ко ће бити наредна жртва терористичког насиља. Терористи у урбаној средини примењују тоталну маскирну дисциплину. Зато је антитерористичка акција најкомпликованија у урбаној средини јер јединица која се ангажује мора деловати селективно, тј. мора деловати само на терористе, како би грађани били заштићени и неповређени у акцији, што је због велике флукуације становништва у градовима веома тешко, некада и немогуће.¹³⁹ Сам урбани тероризам представља велики проблем за сваку државу на чијој територији је активан. Оваква врста тероризма мора се „сећи“ у самом корену,

¹³⁹ Гађиновић. Р., оп. цит., 2010, стр. 339-341.

никако се не сме дозволити њено нарастање, омасовљење урбаног тероризма због несагледивих последица по систем безбедности, места и региона. Урбани тероризам је веома тешко идентификовати због конспиративности терориста, њиховог начина понашања, и тактике њиховог деловања. У самој урбаној средини тероризам се омасовљава по принципу тројки, па нико од урбаних терориста не зна стварно бројно стање сопствене терористичке организације. У САД постоји муниција за успостављање контроле над масом, а назива се МЦЦ (Модулар цровд Цонтрол). Ова муниција се састоји од великог броја гумених куглица којима се не могу нанети смртоносне последице. Поред ове постоји и муниција која се састоји од једноделних и троделних гумених и дрвених метака. Испаљује се из хемијских пиштоља и пушака калибра 38мм. У истој земљи развија се и несмртоносна распрскавајућа муниција означена скраћеницом НЛЦДМ, калибра 40мм, која се испаљује из бацача граната М-203. Ова муниција има радијус деловања од 10-30 метара, и може изазвати различите последице по оне према којима се употребљава. У последице спадају: краткотрајан бол, лакше опекотине, иритација дисајних органа неподношљивим непријатним мирисом. Уколико у некој урбаној средини делује мања терористичка група и на време се она лоцира, државна заштита улаже све напоре да се њено деловање онемогући мирним путем. Ако то није могуће, док трају преговори, активира се јединца за антитерористичке активности која врши блокаду ширег реона, где су терористи лоцирани.

Блокада се сужава на објекат у коме се терористи налазе а у међувремену се привремено евакуише становништво из објекта и уже околине где се акција против терориста изводи. Пре самог упада у објекат мора се утврдити да ли терористи имају таоце, колико их има, како су наоружани, да ли међу њима има терориста самоубица. Пошто је ово тешко утврдити, користе се често и специјализоване бешумне бушилице којима се ствара отвор у зиду, дебљине и до 1 метра, затим се у бушотину постављају минијатурне камере како би се утврдиле већ поменуте чињенице, или се пак кроз њих убризгавају гасови¹⁴⁰ за привремено онеспособљавање људи. Када се утврди чињенично стање, прави се план акције у коју су укључени хеликоптери, борбена оклопна возила, екипе прве помоћи, пси трагач, као и преговарачки тимови. Ако је урбани тероризам прерастао у масовнији облик насиља, разбацан по урбаној средини,

¹⁴⁰ Лазаревић. И., “Хемијска средства за привремено онеспособљавање у противтерористичким јединицама“, Нови гласник 2/2004.

када терористи сваке ноћи мењају место боравка онда је држава у великим проблемима. Како би се донела одлука да се држава обрачуна са тако масовним урбаним тероризмом, јавили би се и бројни проблеми: како утврдити и идентификовати терористе, како доказати њихову терористичку намеру, јер се за неку акцију која траје минутима терористи припремају годинама. Узимајући у обзир напред изнете чињенице, превентивно деловање у урбаној средини је незаменљиво, и ту мора доминирати непрекидна активност тајних служби и становништва. Познато је да су на скуповима вахабија, организованим у Санџаку и у Новом Пазару, присуствовали и припадници црногорских вахабија¹⁴¹. Спекулише се бројком од око 100-120 вахабија црногорског држављанства, па како медији наводе, Агенција има податке да своје скупове организују на различитим местима како би заварали трагове свога деловања. Редовно се састају и на традиционалним исламским сусретима, „Акикама“, где размењују снимке са ратишта у Сирији и верски пропагандни материјал. Утврђено је да на скоро свим скуповима организованим на територији Црне Горе гостују вахабије из Санџака, Босне и из Новог Пазара. На овим скуповима до сада није регистрован ниједан инцидент. Припадници црногорске тајне полиције су добили одобрење да прате више особа у Плаву, Гусињу, Улцињу, Рожајама и Бијелом Пољу које су, наводно, повезане са вахабијама. Почетком августа 2014 године вахабије су се окупиле у Плаву, па су активности, на праћењу тих особа, појачане.

Вахабије се састају на више различитих локација које сваке године мењају, како би били што мање упадљиви. На тај начин покушавају да буду даље од очију јавности, али су о окупљању присталица вахабистичког покрета ипак били обавештени инспектори Агенције за националну безбедност. Према подацима АНБ-а, на скупу који је одржан у Плаву, почетком августа, било је присутно око 50 лица, присталица вахабијског покрета, наводи подгорички дневник. Према сазнањима АНБ-а на овом скупу било је присутно 15 лица из Црне Горе, док су остали били махом из Санџака и Босне и Херцеговине. Организатор није пријавио полицији скуп, али ни АНБ-у, јер се ранијих година дешавало да информације цуре, па су вахабије померале датуме сусрета како би избегле надзор. Током претходних окупљања није регистрован ниједан инцидент, а на скупу су биле присутне вахабије из Црне Горе, Босне и Херцеговине и Србије. Највише их је било из Плава, Рожаја, Улциња и Новог Пазара. Главни центар

¹⁴¹ АНБ појачао надзор вахабија у Црној Гори, доступан на: <http://mondo.me/a388055/Info/Crna-Gora/ANB-pojacao-nadzor-vehabija-u-Crnoj-Gori.html>

вахобија у Црној Гори открила је тајна полиција и означила Плав у Црној Гори и Нови Пазар у Србији. Службеници црногорске тајне службе су од надлежних истражних органа раније добили одобрење да прате и прислушкују вехабије и све особе повезане с тим покретом Вахабије у Црној Гори подељене су у више групација, а најпознатије су „Текфир група“ и „Нусретовци“ следбеници Нусрета Имамовића, вође дела вехабија у Босни, који је у јавности познат по изјави да „самоубилачки напади нису забрањени, али их треба користити за изузетне прилике“. У Црној Гори није било покушаја оснивања борбених кампова, попут оног који је полиција Србије разбила на планини Нинај у марту 2007, али се вахабије из региона редовно састају на „Акикама“ Исламским сусретима, где размењују пропагандни материјал, међу којим су и снимци с ратишта у Сирији и осталих жаришта у којима се боре присталице радикалног ислама.¹⁴² Скуп вахабија, у Црној Гори често су разлози сукоба с мештанима због чега је православни свет из Плава и околине писао писма на разне адресе, било је неколико година прекинут због појачаног „интересовања“ полиције и АНБ за неке од организатора. Они су привођени на информативне разговоре, где се сазнало да у њиховим редовима има православца који су променили веру и као курири допремали новац за спонзорисање такозваних „Исламских сусрета“.

Вахабије, који су табор имале у Острву на Плавском језеру, у Плаву су биле толико ојачале да су легално, преко једног имама који је отпуштен па враћен у службу, обављале верску службу на начин који практикују у обновљеној џамији Султанија. Своје симпатизере вахбије имају и међу неким имамима избациваним из службе у Исламској заједници Црне Горе, чији се реис Рифат Фејзић још пре десетак година јавно успротивио деловању вахабија, због чега су он и његови имами имали жестоких проблема. Неки од имама су после пребијања у џамијама завршавали у болницама, а било је и њиховог заузимања. У Црној Гори су после збивања у Куманову, али и претњи ИСИЛ земљама Балкана, појачане мере безбедности, посебно у граничним областима ка Космету. На седници одбора за безбедност Скупштине Црне Горе дошло се до информација да делује око 120 вахабија и нема сумње да је њихов број и већи.¹⁴³ Радећи превентивно на спречавању терористичких напада и регрутовања црногорских држављана на страна ратишта, црногорска полиција појачала је контроле у читавој држави. Тако је у месту Смоковац јула 2015 године при редовној контроли возила

¹⁴² <http://mondo.rs> (posećeno 25.04.2019).

¹⁴³ <http://www.novosti.rs> од 10.08.2015, (posećeno 25.04.2019.).

новосадских регистарских ознака у аутомобилу пронашла двојицу вахабија из Новог Пазара. Након претреса возила они су приведени у подгорички Центар безбедности пошто је утврђено да нису имали лична документа, као ни пријављен боравак у нашој држави. У станици полиције задржани су 48 сати, након чега су протерани из земље, пошто полиција није имала више основа за њихово задржавање. Одбор за безбедност и одбрану крајем 2014 године је расправљао о проблему вахабија, а посебно о њиховом регрутовању за борбе у Сирији. АНБ има податке да вахабије примају знатна финансијска средства преко исламских хуманитарних организација, а као главни центар вахабија у Црној Гори тајна полиција је означила Плав. Последњих неколико месеци полиција и војска су поштриле контроле и мере против страних групација које би могле представљати опасност.¹⁴⁴

5.5. Јачање глобалне претње од исламског тероризма

Агресивније деловање вахабија у Санцаку јавља се тек после 2000 године односно након завршетка ратних дешавања на просторима КиМ, Македоније и југа централне Србије, али нарочито након успешних терористичких напада Ал-Каиде на циљеве у Америци 2001. Ова појава је поспешена убрзаним и интензивним формирањем исламистичке мреже у Рашко-полимској области, повезаној са истоветним покретом Албанаца на КиМ и у Македонији, „Ал-Каидом”, муџахединима и терористима у БиХ, али и са међународним централама глобалном исламистичког цихада. Појава вахабизма у овом региону расправљали се многи стручњаци који су специјализовани за ову тему и указивали су на опасност од њих не само Србије и балкана, већ и шире на глобалном плану. Деловање вахабија у овом региону представља четврту фазу ширења вахабизма на овим просторима.¹⁴⁵ Ова фаза почиње након терористичких напада 1 септембра 2001 године и појаве проблема у виду јачања глобалне претње од међународног исламског тероризма. Тада су престали разумевање и подршка западних сила за ширење вахабијских идеја и радикалних идеја на овом простору. Искључиво због безбедности која је могла бити угрожена од исламиста овог простора западне силе

¹⁴⁴ <http://www.cdm.me/drustvo/hronika/policija-protjerala-cetvoricu-vehabija-iz-crne-gore> (посећено 25.04.2019.).

¹⁴⁵ Трифуновић, Д., Стојаковић Г., Врачар М., оп. цит., стр. 276-277.

пре свега САД, почеле су да врше притисак и да сузбијају и предузимају бројне мере како би се сузбиле покрети и групације у БиХ и то све због бројних доказа о повезаности „босанких муџахедина” са глобалним исламистичким организацијама првенствено “Ал-Каидом”, као и због пораста американизма и БиХ на верској основи. Протерани су многи муџахедини настањени у БиХ, као и разни сумњиви хуманитарци, а део њих је ухапшен и предат америчким властима. Бежећи од чврсте америчке одлучности у борби против међународног исламског тероризма, многи од њих су нашли уточиште у Санџаку и у прилог томе је пуковник Стојановић износи следеће: „располажемо подацима да је током марта 2003 године у рашко-полимску област због појачаних активности специјалних америчких снага и СФОР-а и из БиХ прешло 20-ак муџахедина припадника вахабија.”¹⁴⁶

У Рашко-полимској области као и северу Црне Горе делује исламско верска секта „вахабија“ са око 200 припадника чији број стално расте. Они делују на придобијању омладине да прихвате обичаје, веру, понашање и облачење у духу радикалног ислама. Истовремено врше и регрутовање младих, као и војничку обуку у неким суседним и земљама Блиског истока. Делатност муслиманских екстремиста, материјално идеолошки и финансијски подржавају неке међународне терористичке организације, екстремни политички кругови у Саудијској Арабији и другим исламским земљама те прикривено лидери овдашњих политичких партија. Прећутну подршку им пружају екстремисти блиски исламској верској заједници у Србији. Недуго након упозорења пуковника Стојановић, половином марта 2004 године, и министар унутрашњих послова Србије Драган Јочић говорећи пред иностраних парламентарцима у Скупштини СЦГ, упозорио је да у појединим санџачким градовима постоје вехабије, које је окарактерисао као један од највећих безбедоносних ризика за Србију. Он је додао да постоји много чињеница да се каже како се једна група спрема и обучава за нешто и додао како не би волео да је то нешто тероризам.¹⁴⁷ У априлу 2005 године, међународна кризна група констатовала је у свом извештају да у Санџаку не само што постоје вахабије већ се овај покрет све више шири. У овом периоду су се на тлу Рашко-полимске области активирале многе исламске организације састављене од поборника радикалне идеологије и вехабијских учења, а неке су само наставиле и интензивирале своја деловања. У деловању су се ослањали на финансијска средства која добијају

¹⁴⁶ Трифуновић, Д., Стојаковић Г., Врачар М., оп. цит., стр. 278.

¹⁴⁷ Људска права и колективни идентитет-Србија 2004, Хелсиншки одбор за људска права у Србији, Београд, 2005, стр. 263.

путем разних хуманитарних организација као најзначајнији финансијери исламских фундаменталистичких организација истичу се међународне хуманитарне организације “МАК” и “Исламска агенција”, чији је оснивач Саудијска Арабија, као и неколико организација чији је оснивач Иран. Поред “Активне исламске омладине” и наравно групе локалних вехабија на територији Санџака оствариле су исламистичке организације “Ел Муџахид“ из БиХ, затим „Муслиманска браћа“, „Муслиманско братство“, „Светска исламска канцеларија“, „ЦНУР“, „Џемијету Фурџан“, „Недње“, „Координациони одбор исламских омладинских организација“ као и многе друге мање организације.¹⁴⁸

До данас на територији санџака делује више исламистичких покрета са циљем јачања бошњачког фронта у борби за остваривање верских циљева на „привремено окупираном простору Републике Српске и Санџака“ као будућем делу јединствене бошњачке државе на Балкану.

¹⁴⁸ Трифуновић, Д., Стојаковић Г., Врачар М., оп.цит., стр. 280.

6. Закључак

Тероризам никада не подржава већина становништва, а уколико га подржава то онда није тероризам већ герила и масовни устанак. Тероризам никада није хуман, он је или квазиреволуционаран или фашисоидан. Савремене терористичке активности су све присутније и оне могу бити више и чвршће под контролом одређене државе и служе за остваривање интереса у одређеном подручју које има значајан економски и геостратешки положај. На простору рашко-полимске области сагледавају се широке везе и кретања истомишљеника, како на простору западног Балкана, примарно са БиХ, тако и са везама које имају утицаја Турске и других исламских земаља. За разлику од хришћанства где је дошло до раздвајања религије од државе и политике у исламу је религија ипак и данас тесно повезана са њим. Вахабизам је током векова израстао из малог локалног почетног облика и усадио се у умове многих муслиманских појединаца. Вахабизам је изашао далеко ван граница Саудијске Арабије и активно се испољава на простору од Индонезије до Европе, а његове последице се осећају и на америчком континенту. За вахабије се може рећи да у муслиманским земљама немају много успеха, али је чињеница да се вахабијска идеологија шири међу муслиманима на западу. На западу се могу срести вахабијске тенденције међу оријентисаном муслиманском омладином на коју врши утицај саудијска хуманитарна и добротворна организација и било би крајње погрешно оценити те организације као изразито вахабијске творевине. Друштвене културне и финансијске околности ове организације су прихватиле Саудијско – вахабијску помоћ и својом мрежом потпомажу ширење ове јереси и њене идеологије. У овом раду описивала се појава фундаментализма и екстремизма као индикатора терористичког деловања, кроз деловање исламистичког покрета вахабизма који засигурно представља озбиљну претњу по безбедност не само Југоисточне Европе, него и целог света. Као безбедносна претња вахабизам све више заузима место у радовима стручне јавности којима се покушава расветлити његов настанак, фазе развоја и утицај на светску безбедност. У делу који се бави карактеристикама вахабизма и вахабија посебно је наглашено да се за вахабије везују бројни терористички напади, да њихов радикализам, начини врбовања и ширења имају озбиљне елементе насиља, те да вахабити због свог фанатизма, али и материјалног богатства у његовој служби, представљају велику претњу свету.

Концентрисане на овом делу Југоисточне Европе, који је последњих деценија био захваћен ратним дешавањима и сукобима, а с обзиром на већ познате претње, може се закључити да ће вахабије овај део Европе користити за извођење терористичких активности које не само да би могле бити усмерене на Србију – него и на целу Европу. Иако је овим радом извршена анализа вахабизма са различитих подручја Југоисточне Европе (БиХ, Србија, Косово и Метохија, Црна Гора, Македонија, Албанија,), може се закључити да вахабизам као појава идентично настаје, развија се и шири на свим овим подручјима. Грчка и Бугарска се донекле разликују због тога што је њихова безбедносна ситуација била стабилнија, те није представљала погодно тле за брзо ширење вахабизма. Посебну пажњу ипак потребно је обратити на Рашку област, која није била захваћена ратом деведесетих година, али у којој је присутна и у којој се активност вахабија веома брзо шири. У ери борбе против тероризма, потребно је првенствено упознати суштину вахабизма, његове појавне облике и начине ширења. Осим тога, неопходно је, на свим нивоима друштва, одлучно реаговати на постојање оваквих радикалних, агресивних група, а посебно на стварање њиховог упоришта у Европи. Излагањем се намеће констатација да овај важан друштвени феномен заслужује максималну пажњу шире друштвене заједнице, научне јавности и институција државе надлежних за послове безбедности. Све надлежне државне институције морају предузети мере из своје надлежности како би се на време могле предузети одређене превентивне и куративне мере у циљу супротстављања негативним појавним облицима разматраног проблема за добробит свих грађана Републике Србије.

Литература:

1. Algar. H., Wahhabism – A Critical Essex, „Islamic Publications International“, New York, 2002.
2. Bruce B. Lawrence, Shattering the Myth – Islam beyond the Violence, „Princeton University Press“, Prinstoun, 2000.
3. Council Framework Decision 2008/919/JHA of 28 November 2008 amending Framework Decision 2002/475/JHA on combating terrorism.
4. Council Framework Decision on Combating Terrorism, 2002/475/JHA.
5. Council of Europe, Explanatory Report to the Council of Europe Convention on the Prevention of Terrorism CETS No. 196.
6. P. Mannoni, Un laboratoire de la peur, terrorisme et media, ed. Hommes et Perspectives, Le journal des Psychologues, Marseille, 1992.
7. Roy, O., Fudamentalisme, integrisme islamisme, Espirit, London, 1985.
8. Sharijati, A., Historije et destine, Sindbad, Paris, 1982.
9. Sottile A., Le terrorisme international, Recueil des Cours, Paris, T.65, 1938.
10. Афрић, В., Ислам-магнет за предрасуде у западном свету, Филозофски факултет, Загреб, 2008.
11. Бајагић, М., (2014): Исламска држава Ирака и Сирије (ИСИС/ИСИЛ) – настанак, развој, идеолошки темељи и циљеви, Политика националне безбедности 2/2014, Институт за политичке студије, Београд.
12. Вајт, Р., Ц.: Тероризам, Александрија Прес Београд, 2004.
13. Васиљев. Л. С., Историја религије истока, „Ново дело“, Београд, 1987.
14. Вујаклија М., Лексикон страних речи и израза, Просвета, Београд, 1980.
15. Гаћиновић Р., „Појмовно одређење насиља, узроци, врсте и последице“, Политичка ревија, Институт за политичке студије, Београд, бр. 2/2003.
16. Гаћиновић Р., Тероризам у политичкој и правној теорији, Еврогијунти, Београд, 2010.
17. Гаћиновић, Р., Тероризам у политичкој и правној теорији, Медија центар Одбрана, Београд, 2011.
18. Гаћиновић, Р.: Антитероризам, Драслар партнер, Београд, 2006.
19. Гаћиновић., Р ., Тероризам, Драслер, Београд, 2005.
20. Гаћиновић., Р. Тероризам у политичкој и правној теорији, Евро- Гиунти, Београд, 2010.

21. Гаћиновић.Р.: Савремени тероризам Графомарк Београд, 1998.
22. Димитријевић, В.: Тероризам– друго издање, „К.Б.С.“ Београд, 2000.
23. Димитријевић, В.: Тероризам, Радничка штампа, Београд, 1982.
24. Драгишић, З. И Јанковић, Б., Политика националне безбедности 2/2014, Институт за политичке студије, Београд, 2014.
25. Енциклопедија живих религија, Нолит, Београд, 1992.
26. Еспозито, Л., Џ., Исламска претња, мит и стварност, Просвета,Београд, 1994.
27. Жан Бодријар, Дух тероризма, Архипелаг, Београд, 2007.
28. Интернационал Црисис Гроуп, Србиас Сандзак Стилл Форготтен, Еуропа РЕпорт Н 162, 8 Април 2005.
29. Јевтић, М., Савремени цихад као рат, Београд: Нова књига, 2004.
30. Јефтић М., Међународне претпоставке исламске трансформације у БиХ, Војно дело, Вол.45, бр.1-2, Београд , 1993.
31. Јефтић М., Савремени цихад као рат, Никола Пашић, Београд , 2001.
32. Кеча Р., Тероризам, глобална безбедоносна претња, Европски дефендологија центар за научна, политичка, економска, социјална, безбједносна, социолошка и криминолошка истраживања, Арт-принт, Бања Лука, 2012.
33. Клајн. И.и Шипка М., Велики речних страних речи и израза, Прометеј, Нови Сад, 2006.
34. Лазаревић. И.,“Хемијска средства за привремено онеспособљавање у противтерористичким јединицама“, Нови гласник 2/2004.
35. Луис, Б., Криза ислама, свети рат и световни терор, Чаробна књига, Београд, 2004.
36. Људска права и колективни идентитет-Србија 2004, Хелсиншки одбор за људска права у Србији , Београд, 2005.
37. Матовић В., Самоубилачки тероризам ;како се постаје мученик, НКЗБПТ, Београд, 2006.
38. Пајин, Е., А., @Социјална природа екстремизма и тероризма”, Република XVI, бр.304, Београд, 2004.
39. Пашански М., Савремене камиказе, Књижевне новине, Београд, 1987.
40. Петровић Иван., Утицај исламског екстремизма на Ал Каиду, Службени гласник, Београд, 2016.

41. Пињо, Е., Исламски тероризам, Факултет политичких наука, Сарајево, 2003.
42. Потежица, О., Вахабити-придошлице на Балкану, Политикологија религије, Београд, 2007.
43. Потежица, О., Вехабије, између истине и предрасуда, Филип Вишњић, Београд 2007.
44. Симеуновић, Д. (1989). Политичко насиље, Београд: Радничка штампа
45. Симеуновић, Д. (1993). Нови светски поредак и национална држава. Београд: Симтраде
46. Симеуновић, Д. (1998). Тероризам као облик политичког насиља. Београд: Часопис Смисао, бр. 3
47. Симеуновић, Д. (2002). Теорија политике-ридер. Београд: Наука и друштво
48. Симеуновић, Д. (2006). Феноменологија насиља. Београд: Наука и друштво
49. Симеуновић, Д.: Тероризам, Правни факултет Универзитета у Београду, Београд, 2009
50. Сушић.Х., “исламски фундаментализам и међународни раднички покрет”, Сопхос-Истраживачки часопис за младе, бр.4, Београд, 1983.
51. Смаилагић, Н.: Лексикон ислама, Сарајево, 1990.
52. Сушић, Х., „Исламски фундаментализам и међународни раднички покрет“, Сопхос-истраживачки часопис за младе, бр.4, Београд, 1983.
53. Талијан, М.: Тероризам и антитерористичке снаге, Институт ратне вештине, Београд, 2004.
54. Танасковић Д., Ислам и ми, Партенон, Београд, 2010.
55. Танасковић, Д., Неоосманизам: Доктрина и спољнополитичка пракса, Службени гласник, Београд, 2011.
56. Тасић С., Благојевић С., Исламски екстремизам и фундаментализам у рашкој области као претња политичком систему Србије, Војно дело, Београд, бр.6/2017.
57. Трифуновић, Д., Стојаковић Г., Врачар М., Тероризам и веџаизам, Филип Вишњић, Београд, 2011.

58. Трифуновић, Д., Стојаковић, Г., Врачар, М., Тероризам и веѰабизам, Филип Вишњић, Београд, 2011.
59. Фазлур Рахман – Дух Ислама, ИЗ“Југославија“ и Просвета“ Београд, 1983.
60. Хилгард, Е.Е., Увод у психологију, III део, ЈЦК, Београд, 1966.
61. Хити, Ф., Историја Арапа, “Веселин Маслеша“, Сарајево, 1988.
62. Хол, К., Линдзи, Г., Теорије личности, Београд, Нолит, 1983.
63. Хофман. Б., Унутар тероризма, Народна књига Алфа, Београд, 2000.